

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Korinšek

Halucinogene substance in obredna vedenja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Korinšek

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Halucinogene substance in obredna vedenja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

Najprej se moram najlepše zahvaliti
mentorici doc. dr. Karmen Šterk za
neizmerno prijaznost in pomoč pri izdelavi naloge,
ki je bila po dolgih letih 'študijske abstinence' velik zalogaj.

Pa Gregorju in vsem domačim za iskrene spodbude!!!

Hvaležna sem, da niste zavili z očmi
vsakokrat, ko sem omenila, da gre zdaj zares!

In puncam v službi. Hvala.

Nina

HALUCINOGENE SUBSTANCE IN OBREDNA VEDENJA

Halucinogene substance so strupene snovi večinoma rastlinskega izvora, ki v določenih odmerkih povzročajo čutne prevare. Po kemični sestavi so podobne možganskim fiziološkim agentom, ki sodelujejo pri biokemiji mentalnih funkcij. 'Primitivna' ljudstva so razvila bogato izbiro farmacevtskih formul, s katerimi so v okviru obredov dosegala ekstatična stanja, ki so bila zanje dokaz sporazumevanja z duhovnimi bitji. Primarni razlog uporabe obrednih pripomočkov, kot so droge, je bil prekiniti vsakdanjo resničnost. 'Primitivne' družbe so se pri uporabi halucinogenih substanc omejevale na medicino, religijo in magijo. Sčasoma je iniciacija v skrivnosti nekaterih tehnik doseganja razširjenih stanj zavesti postala dostopna širši skupnosti. Ko so halucinogene substance postale blago, so se izmuznile tradicionalnim okvirom uživanja. Položaj, ki ga imajo v vsakdanjiku, je v 'modernih' družbah bistveno drugačen v primerjavi s tradicionalnimi družbami. Uporaba drog je prešla iz polja religioznih praks v polje nadzora oblasti in postala močno politično orodje. Droge so tudi predmet javnega, političnega in medijskega govora. Analiza prispevkov o halucinogenih substancah v tednikih Mladina in Družina implicira na znatno različna konceptualna izhodišča glede poročanja o omenjeni tematiki.

Ključne besede: *mamila, obredi, primerjalna analiza, politika do drog, množični mediji.*

HALLUCINOGENIC SUBSTANCES AND RITUAL CONDUCT

Hallucinogenic substances are toxic substances of mainly vegetable origin, which in certain doses lead to sensory deception. Their chemical composition is similar to cerebral physiological agents involved in the biochemistry of mental functions. 'Primitive' people have developed a rich selection of pharmaceutical formulas, which during the rituals helped them achieve the state of ecstasy. The ecstatic visions were evidence of communication with spiritual beings. The primary role of ritual devices – drugs, was to interrupt the everyday reality. 'Primitive' societies have limited the use of hallucinogenic substances to medicine, religion and magic. Eventually, the initiation into secret techniques to achieve expanded states of consciousness became accessible to the wider community. When hallucinogens became means of trade they have slipped the traditional framework of use. The position that they have in everyday life in 'modern' societies vary considerably in comparison with traditional societies. Drugs have become a powerful political tool. Drugs are also subject of the media and political speech. Comparative analysis of news coverage about the hallucinogenic substances in the magazines Mladina and Družina implies a different conceptual starting points for reporting on the above subject.

Keywords: *drugs, rites and ceremonies, comparative analysis, drug policy, mass media.*

KAZALO

UVOD	7
1 METODOLOŠKI OKVIR.....	8
1.1 PREDMET PREUČEVANJA.....	8
1.2 CILJI PREUČEVANJA.....	8
1.3 HIPOTEZE	9
1.4 RAZISKOVALNE METODE	10
2 PREGLED POJMOV	11
<i>Halucinacije</i>	11
<i>Halucinogeni</i>	11
<i>Religija</i>	12
3 RELIGIOZNE PRAKSE	17
3.1 OBREDI	18
3.2 RITUALI V 'PRIMITIVNIH' DRUŽBAH	20
3.2.1 <i>Kult in žrtvovanje</i>	20
3.2.2 <i>Obredi</i>	21
3.2.3 <i>Očiščevanje, molitev, darovanje</i>	22
3.3 CEREMONIJA	23
3.4 MIT	23
4 HALUCINOGENE SUBSTANCE V 'PRIMITIVNIH' DRUŽBAH	25
4.1 FUNKCIJA HALUCINOGENIH SUBSTANC V ZGODOVINI.....	26
4.2 INDIVIDUALNI UPORABNIKI HALUCINOGENIH SUBSTANC V 'PRIMITIVNIH' DRUŽBAH.....	26
4.3 ŠAMANISTIČNA UPORABA HALUCINOGENIH SUBSTANC	27
4.4 GEOGRAFIJA HALUCINOGENIH RASTLIN	28
4.4.1 <i>Afrika</i>	28
4.4.2 <i>Evracija</i>	28
4.4.3 <i>Severna Amerika</i>	29
4.4.4 <i>Mehika</i>	29
4.4.5 <i>Južna Amerika</i>	29
5 PREGLED HALUCINOGENIH SUBSTANC	30
5.1 PSILOCIBIN – HALUCINOGENE GOBE	30
5.1.1 <i>Uporaba in pomen halucinogenih gob v 'primitivnih' družbah</i>	30
5.1.2 <i>Odnos 'moderne' družbe do halucinogenih gob</i>	31
5.2 CAAPI YAGE – HARMALIN – AYAHUASCA	31
5.2.1 <i>Uporaba in pomen ayahuasce v 'primitivnih' družbah</i>	32
5.2.2 <i>Odnos 'moderne' družbe do ayahuasce</i>	32
5.3 IBOGA	32
5.3.1 <i>Uporaba in pomen iboge v 'primitivnih' družbah</i>	33
5.3.2 <i>Odnos 'moderne' družbe do iboge</i>	33
5.4 PEJOTL – MESKALIN	33
5.4.1 <i>Uporaba in pomen pejotla v 'primitivnih' družbah</i>	34
5.4.2 <i>Odnos 'moderne' družbe do pejotla</i>	34
5.5 RAZHUDNIKOVKE.....	35
5.5.1 <i>Volčja češnja</i>	35
5.5.2 <i>Nadlišček</i>	35
5.5.3 <i>Navadni kristavec (Datura stramonium L.)</i>	35
5.5.4 <i>Uporaba čarovniških zeli</i>	36
5.6 RDEČA MUŠNICA (AMANITA MUSCARIA).....	36
5.6.1 <i>Uporaba rdeče mušnice</i>	36
5.7 OLOLIUQUI	37

5.7.1 Uporaba in pomen jutranje slave.....	37
5.8 KONOPLJA.....	38
5.8.1 Uporaba in pomen konoplje v arhaičnih družbah	38
5.8.2 Uporaba in pomen konoplje v 'modernih' družbah.....	39
5.9 LSD.....	39
6 HALUCINOGENE SUBSTANCE V 'MODERNI' DRUŽBI.....	41
6.1 INDIVIDUALNA UPORABA V 'MODERNI' DRUŽBI	41
6.2 MEDICINSKA UPORABA HALUCINOGENIH SUBSTANC	45
6.3 HALUCINOGENE SUBSTANCE NA POLITIČNEM PRIZORIŠČU.....	46
6.3.1 Kratka zgodovina prepovedi drog.....	47
6.3.2 Droge kot močno politično orodje	51
7 HALUCINOGENE SUBSTANCE V MEDIJIH.....	53
7.1 PRIMERI ČLANKOV O DROGAH V MLADINI	54
7.2 PRIMERI ČLANKOV O DROGAH V DRUŽINI.....	57
7.3 PRIMERJAVA PRISPEVKOV MLADINE IN DRUŽINE.....	61
7.3.1 Koncept moralne panike	63
8 ZAKLJUČEK.....	65
9 LITERATURA	70

UVOD

Uporaba halucinogenih snovi sega v obdobje 'primitivnih' družb v vseh kulturah. Nekatere snovi, ki so trenutno nezakonite na Zahodu, so še pred nedavnim zakonito uporabljali: opij, kanabis, kokain in LSD. Prav tako velja tudi obratno. V določenih krajih sta bila tobak in kava klasificirana kot nedovoljeno blago, katerega zloraba je bila kaznovana z visokimi kaznimi. Nekatere snovi so v neki kulturi uvrščene med dovoljene in nedovoljene v neki drugi: alkohol, na primer, je prepovedan v islamski družbi, medtem ko je v preostalem svetu dovoljen, vsaj odraslim moškim. Meja med prepovedanim in dovoljenim je spremenljiva in odprta za pogajanja, gledano zgodovinsko in medkulturno. Uporabo drog oziroma medicinskih preparatov urejajo medicinski oziroma pravni predpisi s kaznimi za njihovo nedovoljeno posedovanje. Uporaba halucinogenih snovi v nemedicinske namene je označena kot zloraba. V tem primeru droge pogosto označujemo za narkotike, kar se še posebej nanaša na učinkovine, ki povzročajo zaspanost oziroma neobčutljivost in so nelegalne. Halucinogene substance oziroma njihova uporaba je v 'modernih' družbah pogosto povezana s celo vrsto socialnih in zdravstvenih problemov. Takšen odnos nam onemogoča, da bi se približali mnogim različnim načinom uživanja teh organskih snovi, s katerimi je človek že od nekdaj spreminjal svoja stanja zavesti.

Ljudje smo si že od nekdaj prizadevali, da bi našli snovi, ki bi nam omogočile vpogled v prihodnost, nas povezale s stvarniki ali bi nam spodbudile spolno slo in ugodje. Rastline še vedno predstavljajo glavni vir, iz katerega so črpali že naši predniki. Mnoge halucinogene rastline in njihovi psihoaktivni učinki predstavljajo osnovo za razvoj spiritualnih in religiozних tradicij po vsem svetu.

Za boljše razumevanje načinov, kako ljudje uporabljajo ali se vzdržujejo halucinogenih substanc, je treba umestiti te snovi v verovanja in družbeno prakso.

1 METODOLOŠKI OKVIR

1.1 PREDMET PREUČEVANJA

Diplomska naloga se osredotoča na zgodovino antropologije oziroma na skupino snovi, ki niso hrana niti zdravila, vendar zanje velja dejstvo, da so halucinogena, saj v večji ali manjši meri spreminjajo stanje zavesti uporabnika.

Temeljni predmet moje diplomske naloge je opisati oziroma prikazati kulturni in zgodovinski kontekst halucinogenih substanc v 'primitivnih' družbah, njihov vpliv na avtohtono prebivalstvo ter raziskati, zakaj je bila uporaba teh snovi včasih dovoljena, medtem ko v sodobni družbi ni zaželena oziroma je prepovedana.

1.2 CILJI PREUČEVANJA

Cilj preučevanja je ugotoviti pomen halucinogenih substanc v magiji, ritualih in vedeževanju nekoč ter odnos do teh snovi v 'modernih' družbah. Kulturna pomembnost teh substanc se izraža v raznovrstnosti kontekstualno primernih uporab, v katerih so substance mnogokrat samo metafora za različna družbena razmerja.

Končni cilj moje raziskave je, da predstavim raznoliko uporabo in odnos do teh substanc skozi zgodovino, ter ugotovim, kakšne so te razlike in kje je vzrok zanje. Omejitve halucinogenih snovi izhajajo iz vprašanja, kdo ima dostop do sredstev za spremembo zavesti in vedenja. Takšne predhodne določbe pogojujejo, komu je dovoljeno, da spreminja svoje stanje zavesti in v kakšnih okoliščinah.

1.3 HIPOTEZE

1. Med 'primitivnimi' in 'modernimi' družbami obstajajo znatne razlike v uporabi halucinogenih substanc.
2. Halucinogene substance so postale prepovedane, ko se je polje njihove uporabe razširilo med "neinicirane".
3. Katera stanja zavesti spodbujati, tolerirati ali prepovedati je določeno s kulturnega in političnega stališča.
4. Uporaba halucinogenih substanc je v medijih kot ogledalu današnje družbe predstavljena skozi kazenskopravno optiko, mediji se ne ukvarjajo z ozadjem uporabe in okoliščinami uporabe, še manj z antropološkim vidikom uporabe halucinogenih substanc.

Kulturna pomembnost teh substanc se izraža v raznovrstnosti kontekstualno primernih uporab, v katerih so substance mnogokrat samo metafora za različna družbena razmerja. Te posebnosti niso omejene samo na psihoaktivne substance, ampak jih lahko najdemo tudi v določenih živilih, ki imajo svoj pomen. Snovi, pri uživanju katerih zaznamo določeno spremembo zavesti, zelo hitro prehajajo kulturne meje in postanejo tudi avtohtoni prodajni artikli.

V diplomskem delu želim raziskati kontekst uporabe halucinogenih substanc in še posebej pomen, ki so ga droge imele za uporabnike. Za potrebe raziskovalnega dela želim spodkopati zaznamovani pomen besede droga, saj je le tako možna primerjava pojmov, ki bi si bili sicer v nasprotju oziroma bi bili umetno ločeni. Termin droga se uporablja za označevanje cele kategorije snovi, ki jih vnašamo v telo brez prehranjevalnih potreb. V tem primeru je pomen besede droga v nasprotju s pomenom besede hrana.

Sodobna uporaba te besede zajema dve široki pomenski področji: medicinske preparate in kemično podobne sestavine, ki se prvotno uporabljajo v hedonistične namene. Uporabnik v tem primeru stremi h kemičnim spremembam v telesu predvsem zaradi psiholoških in ne fizioloških učinkov.

1.4 RAZISKOVALNE METODE

Glavna metoda, ki sem jo uporabila pri izdelavi diplomske naloge, je bila komparativna analiza virov. Pri analizi virov sem pregledovala vsebino knjig in člankov iz revij in časopisov. Precej podatkov sem našla na spletu.

O halucinogenih substancah ne bom mogla pisati, ne da bi se posvetila tudi političnemu razvoju prepovedi drog, ki imajo v 'moderni' družbi izrazito negativno konotacijo. Ker pa so množični mediji agregat javnih percepcij realnosti, bom z analizo prispevkov dveh slovenskih revij poskusila pokazati, kako različno je lahko spremljanje tematike halucinogenih substanc, na splošno drog. Za primerjavo sem vzela poročanje tednikov Mladina in Družina, ki zapolnjujeta vsaka svoj konec medijskega neba v Sloveniji – Mladina kot tednik, ki zagovarja liberalna stališča in svoboščine, in je iz tega izhajajoč tudi naklonjena uporabi različnih substanc; ter verski tednik Družina, ki v luči katoliškega družbenega nauka obravnava vsa področja življenja in iz tega sklepam, da se bo obravnave tematike uporabe drog lotila povsem drugače.

2 PREGLED POJMOV

Halucinacije

Sama beseda halucinacija pomeni privid. Izvira iz grške besede *alyo, halyo* – tavam, blaznim, sem zmešan, oziroma iz latinske besede (*h*)*alutination* – brezsmiselnost, sanjarija (Slanc 2001, 231). V slovarju psihiatričnih izrazov je halucinacija zaznavna motnja, pri kateri zaznava nima realnega objekta, človek pa je v resničnost tega, kar zaznava, trdno prepričan.

Halucinogeni

Halucinogeni so spojine, ki v netoksičnih odmerkih povzročijo takšne možganske spremembe, da povzročijo spreminjanje stanja zavesti in t. i. "širjenje zavesti" (Schultes et al. 2001, 13).

Z njihovim uživanjem se spopademo z doživetjem, ki mu Otto pravi *mysterium tremendum* – skrivnost, ki nas navdaja z grozo (Otto 1993). V svetu je znanih več kot 100 naravnih in umetnih halucinogenov. Najbolj razširjen in znan sintetični halucinogen je LSD – *dietilamid lisergične kisline* (Schultes et al. 2001, 185). Najbolj znani naravni halucinogeni so:

- gobe psilocibinke
- meskalin
- ibogain
- ololiuqui
- harmalin
- dimetiltriptamin

Halucinogen označuje snov, ki povzroča čutne prevare. Povzročajo jih snovi, ki delujejo kot delni antagonisti na nekaterih podtipih serotoninskih receptorjev. Znaki zastrupitve oziroma opitosti s halucinogeni so motnje v optičnem zaznavanju (migljanje, deževanje, potujoče iskrice, svetlikanje, rdeče in zelene megle, rumeni trakovi, pisani krogi, črke, spake ...) (Slanc 2001, 231). Značilne so tudi *sinestezijske* – prizadeti vidi zvoke in sliši barve. Mnogo teh doživetij je mogoče v začetku in po nizkih odmerkih nadzorovati z voljo, pozneje in po višjih

odmerkih pa so močnejša od prizadetega. Razvije se toleranca in psihična odvisnost (ibid.).

Večina halucinogenov je rastlinskega izvora. Mnogo rastlin je strupenih in prav zaradi strupov so uporabne v medicinske namene. Razlika med strupom, zdravilom in narkotikom je v odmerku. Halucinogeni so klasificirani kot strupi, saj nedvomno povzročajo zastrupitve. V širšem pomenu besede so narkotiki. Termin narkotik se nanaša na substanco, ki ne glede na to, kako stimulatívna je, lahko v eni ali več fazah svoje aktivnosti na koncu povzroči depresivno stanje centralnega živčnega sistema. Halucinogeni so vsi narkotiki, čeprav za nobenega ni znano, da bi povzročal fizično odvisnost (Schultes et al. 2001, 12).

Glavni rastlinski halucinogeni so po kemični sestavi zelo podobni hormonom v možganih – torej fiziološkimi agentom, ki imajo veliko vlogo pri biokemiji mentalnih funkcij (ibid., 184). Ker imajo podobno osnovno strukturo, lahko ti halucinogeni delujejo na ista mesta v živčnem sistemu kot hormoni.

'Primitivna' ljudstva so razvila neprimerljivo bogato izbiro farmacevtskih formul, ki so jih lahko sestavili le s preciznim opazovanjem ali eksperimentiranjem.

Halucinogene substance si delijo prostor z ostalimi pomembnimi potrošnimi dobrinami – ne le z začimbami, aromami, zdravili in drugimi neosnovnimi živili, temveč tudi s preparati, ki niso namenjeni prehranjevanju – s telesnimi barvami in kozmetiko, mili, mazili, kadili in parfumi.

Religija

Predmet raziskav socialne antropologije na področju 'primitivnih' družb je "dimenzija duha, ki naj bi združila pojme iz kategorije nezavednega in kategorije kolektivne misli" (Levi-Strauss v Šterk 1998, 31). 'Primitivna' religija naj bi bila vsa verovanja, prakse in institucije, ki so izven monoteističnih religij razodetja.

Evolucionistična teorija zagovarja linearni razvoj religije, ki je predvideval, da se neka religijska misel lahko označi za bolj izborno in starejšo, bolj ko se univerzalno pojavlja. Temu nasprotuje kulturni relativizem z ugotovitvijo, da ne

obstaja religiozna misel kot struktura, ki bi bila ločena od tovrstnih struktur našega sveta (ibid.).

Evropske funkcionalistične definicije religije izhajajo iz Durkheimovega svarila, da pri vseh religijah ni možno ugotoviti navzočnosti vere v boga niti pojma boga ne kake podobne sestavine. Religija je za Durkheima tisto, kar s simbolizacijo družbe, družbenega ideala in družbe kot ideala tudi integrira družbo, opravlja funkcijo integracije, kohezije (Flere in Kerševan 1995, 63). Torej daje podporo, omogoča transcendenten odnos do realnosti s pomočjo ritualov, omogoča sakraliziranje/posvečevanje družbenih norm in vrednot, omogoča preroško izražanje, doseganje in oblikovanje identitete posameznika, zorenje posameznika in samozavest pri prehodih iz enega življenjskega obdobja v drugo.

Vsebinske definicije religije se opirajo na fenomenološko tradicijo v preučevanju religije, ki zavrača sleherno možnost redukcije verskega pojava. Gre predvsem za podrobnejše poizkuse elaboracije nadnaravnega, nadizkustvenega, svetega, posvečenega, onstranskega. Poseben pomen pri tem ima predstavnik fenomenološke šole na področju teoretskih razprav o svetem, Rudolf Otto (Sveto 1917, 1993), ki je uveljavil izraz '*numinozno*', da bi izrazil specifičnost verskega doživetja in izkustva, iz katerega naj bi ta občutek izhajal. Antropologiji najbližja je bila sociološka paradigma svetega v smislu sakralnega kot antiteza profanega, navadnega, preprostega (Šterk 1998, 33).

Izkustvo 'svetega' pripelje do občutka navzočnosti vseobvladujoče sile, strahu in spoštovanja, nujnosti, nezmožnosti čakanja, navzočnosti "celote drugega", očaranosti, obsedenosti. To izkustvo predstavlja nekaj najvišjega, najglobljega, enkratnega, spontanega (Flere in Kerševan 1995, 65).

Za sistematično raziskovanje zgodnjih religijskih praks so se antropologi (Tylor) odločili, da je definicija same religije tudi najboljši pripomoček pri raziskovanju. Minimalna zahteva, da lahko definiramo religijo znotraj določenega "plemena", je "vera v duhovna, spiritualna bitja". Tylor priznava, da so vse 'primitivne' družbe, ki so jih dotlej raziskovali, verovale v duhovna bitja. Prepričan je, da družbe, pri katerih ni zaznanih verovanj v duhovna bitja, niso dovolj raziskane ali pa gre za

zelo starodavna plemena (Tylor 1958, 9). Doktrina duhovnih bitij se nanaša predvsem na animizem, ki temelji na spiritualistični, duhovni in nematerialni filozofiji. Spiritualizma pa tukaj ne smemo enačiti z 'modernimi' verskimi ločinami, ki dejansko prakticirajo ekstremna duhovna načela (ibid., 10).

Numinozen, izraz Rudolfa Otta, je širši kot *mana* ali *sveto*, saj zajema obe (Otto 1993). Prva značilnost *numinoznega* po Ottu je, da je skrivnostno, kaže se kot *mysterium* (Otto 1993), ki je po Ottu hkrati *tremendum* (vznemirljive prvine *numinoznega*, vzbuja čustvo groze in ga je treba odstraniti) in *fascinans* (element *numinoznega*, ki je zaželen sam po sebi) (ibid.).

Magija

Če so magični obredi zares nasprotje obredov, ki odpravljajo nečistost, lahko domnevamo, da si magija prizadeva postaviti človeka v svet, ki se izmika pravilu (Cazeneuve 1993, 122). Zato je verjetno, da morajo biti magični obredi po svojem načelu delo posameznikov, ki uhajajo ali poskušajo ubežati človeškemu bivanju, ki je v njihovi družbi normalno. Čarovniki so bili morebiti prvi kirurgi, kemiki, metalurgi. Njihove dosežke so pripisovali magičnemu daru še toliko časa, dokler so jih imeli za izjemne. Brž ko so postali predmet urejene prakse, ki je bila dosegljiva za vse, ni bila več magija. Ker je narava magične tehnike simbolna, se mora ujemati s splošnimi zakoni simbolne misli (ibid., 127). Namen magije je uresničiti zlitje z *numinozno silo* prek nekakšnega odrekanja človeškemu bivanju, njegovim okvirom, njegovim sistemom. Magične prakse so imele tri cilje: lov, plodnost, uničenje (Clottes in Lewis-Williams 2003, 71).

"Magična misel, ki črpa svojo moč iz vsega, kar se izmika pravilom, kategorijam, ki so ogrodje družbenega življenja, je lahko podobna sanjski, otroški ali morbidni misli, ne da bi se z njo identificirala" (Cazeneuve 1993, 131). "Magija ne razlaga kavzalnosti, razloži koincidence – zakaj se stvari dogajajo tukaj in ne tam, zdaj in ne prej ali pozneje" (Šterk 1998, 37).

Magija vsebuje vznemirljivo silo in silo, ki izhaja iz kakšnega vznemirljivega predmeta. Kjer ta sila izgine, ni več smisla magije, je samo še tehnika in spretnost (Otto 1992, 162). Za prehod iz magičnega sveta v navaden svet in obratno obstajajo vstopni in izstopni obredi, ki vsebujejo enake gibe in podobe

(Cazeneuve 1993, 142). Vse, kar odstopa od norme, vse nenavadno, je značilnost magične moči. Tako Cazeneuve navaja prednosti fizične ali mentalne nepravilnosti. Magija je starejša od religije. Šele postopoma so mnenjski voditelji spoznali jalovost magičnih postopkov, ki so jih zamenjali z verskimi obredi, medtem ko so se "intelektualno manj razviti" vsaj deloma še vedno oklepali vere v magijo (Lowie 1948).

Cazeneuve se sprašuje, kakšno ime naj damo sili, ki je poglavitno gibalno magijskega obreda. Navaja Huberta in Maussa ter Saintyvesa, katerim ta sila ustreza temu, čemur Melanezijci pravijo *mana*. "*Mana* je vsepacifiški univerzalni izraz za nadnaravno moč ali vpliv. Označuje vse učinke, ki so nad močjo ljudi in izven običajnih naravnih procesov; prisotna je v atmosferi življenja, pripeta na ljudi in stvari ter se kaže v rezultatih, ki so lahko posledica le njenega delovanja" (Codrington v Šterk 1998, 38).

'Primitivna' religija/ljudstva

Definicije pojma 'primitivna' družba je treba razumeti samo v kontekstu duha časa, v katerem so nastajale. Pod vplivom Darwinove evolucionistične teorije v knjigi Izvor vrst sta Lewis Harry Morgan in Edward Burnett Tylor, predstavnika evolucionizma v antropologiji, avtorja teorije "univerzalne in unilinearne kulturne evolucije, v katerem je vsaka stopnja razvoja (divjaštvo, barbarstvo in civilizacija) obeležena s posebnim tipom socialne organizacije, sorodstvene organizacije /.../" (Šterk 1998, 28). 'Primitivne' družbe torej še niso dosegle civilizacijske stopnje, politične družbe, države (ibid.). Franz Boas se je temu uprl leta 1896 s teorijo kulturnega relativizma, ki pravi, da "ni ene same kulture /.../ in da so vse stare kot človeštvo" (ibid.). Boas trdi, da so vse kulture enkratne in zavrača delitev na inferiorne in superiorne. Oblike življenja v 'primitivnih' družbah so tudi po Boasu preproste, vsebinsko in formalno pomanjkljive (ibid.).

Kot predlaga tudi Lowie (1948), bi pojem 'primitivna' ljudstva lahko definirali kot ljudstva relativno preproste kulture. Lévy-Bruehl meni, da so poleg sanj, ki so za 'primitivno' zavest nujne za analiziranje resničnosti, na drugem mestu znamenja, ki prav tako prinašajo podatke o delovanju mističnih sil, katerih navzočnost je v 'primitivnih' družbah čutiti povsod (Lévy-Bruehl 1954, 93). S tem je kulturni

relativizem definicijo 'primitivnih' družb zreduciral na nizek mentalni in moralni nivo ter jih z uporabo opisnih besed "naraven, divji" postavljaj bliže naravi. Vzrok je morda v takratnem nepoznavanju drugačnih družbenih oblik.

Eliade je predlagal, da bi 'primitivne' družbe definirali kot nepismena ljudstva (Šterk 1998, 30). Kot uspešno definicijo termina 'primitivna' družba Šterkova navaja Levi-Straussa, in sicer "termin 'primitivno' označuje širok sklop ljudstev, ki se po svoji družbeni strukturi in po razumevanju sveta /.../ smatrajo za fundamentalna, ko jih primerjamo z našo družbo". Odslej se termin 'primitivno' nanaša na osnovne vzorce strukture, ki jih je moč najti v vseh družbah (ibid.). K tej definiciji je treba dodati tudi to, da so vse dejavnosti 'primitivnih' družb prežete z religijskimi vsebinami (ibid.).

3 RELIGIOZNE PRAKSE

"Z vero označujemo po eni strani neko psihično stanje, trdno zaupanje in prepričanje v nekaj, kar nima statusa dejstva ali samoumevnosti – po drugi strani pa vsebuje (beseda) religija poleg take 'notranje' psihične drže tudi zunanje, 'objektivne' sestavine: nauke in dogme, obredje, simbole, načine družbene odgovornosti" (Flere in Kerševan 1995, 11). Bližnji pogled v življenjske sredice posameznih religij nam pokaže, da se znotraj neke religije in religijske tradicije lahko pojavijo tudi usmeritve, ki kot da so v nasprotju z duhom te religije in bližje duhu neke druge religijske tradicije. "Kritičen odnos do obrednega in drugih formalizmov opazimo že v Bibliji in pred Kristusom" (ibid., 13). Religijo spremlja (samo)prepričanje, da ni zgolj človekova in s tem zgolj človeška zadeva, da v svojem bistvu ni zgolj človeška dejavnost, ampak tako ali drugače, v taki ali drugačni meri tudi božja zadeva, dar ali kazen Boga ali bogov. Taka samozavest je vsebovana v "mitih in ritualih ljudstev brez pisave, ki naj bi jih dali, povedali in zapovedali ljudem (pol)božanski predniki in ki so zato za ljudi sveti, nedotakljivi, z njimi ne morejo razpolagati" (ibid., 17).

Emile Durkheim je v definicijo religije v okviru sociološke tradicije uvedel kategorijo svetega "religija kot odnos do svetih stvari", ki združuje ljudi v moralno skupnost, cerkev. "Svete stvari so stvari, ki jih prepovedi varujejo in osamljajo; posvetne stvari pa tiste, na katere se te prepovedi nanašajo in morajo ostati ločene od prvih" (Durkheim 1982, 56). Ali je bilo v človekovi zgodovini kakšno ljudstvo, ki je bilo v svojem razvoju tako "nizko", da še ni poznalo koncepta religije, se sprašuje Tylor v knjigi *Religion in primitive Culture* (Tylor 1958, 1). Po njegovem mnenju je trditev, da so obstajala nereligiozna plemena, osnovana na nezadostnih dokazih (ibid., 2).

Vsaka družba ima svoje postopke, kako posameznika vključi k soustvarjanju ključnih elementov družbe, in sicer so to obredi, ceremonije in rituali in so legitimirana praksa, kako družba stopa v stik s svetim. Obredna dejanja lahko najdemo v vseh družbah, še zlasti 'primitivnih', saj so univerzalno socialno sredstvo. Rituale dopolnjujejo miti, ki so rdeča nit kulturne zgodovine družbe in so osnova ritualov. Stika s svetim brez obrednega dejanja nima nihče, še zlasti to

velja za 'primitivne' družbe. Če se sprašujemo o tem, ali so bili prazgodovinski ljudje religiozni ali nereligiozni, so zagovorniki nereligioznosti tisti, ki morajo dokazati svojo hipotezo. Danes obstaja soglasje glede dejstva, da so praljudje že imeli religijo, vendar je še vedno težko pokazati, kaj natanko je bila njena vsebina (Eliade 1976, 14).

Kategorija svetega se je izkazala kot najustreznejša za substancialno (vsebinsko) opredelitev. Otto (1917) je sveto opredelil in utemeljil kot doživetje "*skrivnosti, ki vzbuja grozo in privlači hkrati*". Religijo lahko opredelimo tudi drugače, in sicer (krščanstvo) pomaga odgovarjati na zadnja vprašanja človeškega življenja in s tem daje smisel celotnemu človeškemu življenju. S tem merilom je tudi budizem z nirvano tudi brez boga in duše še kako religija. Obredi neke tradicionalne cerkve, ki jih ljudje iz različnih razlogov sicer obiskujejo, za mnoge ljudi sploh niso več religiozni. Ne pomagajo jim z ozirom na zadnja vprašanja, čeprav so tako deklarirani in čeprav jim po drugi strani lahko pomagajo v čem drugem, na primer v iskanju družabnosti, potrditvi statusa v skupnosti, iskanju skupnega doživetja, skupne tradicije. Opraviti imamo s funkcionalnimi opredelitvami religije, ne več z vsebinskimi: *religija je to, kar opravlja funkcijo religije*. Najbolj znani funkciji sta integracijska in kompenzacijska funkcija religije. "Religija s svojimi predstavami, vrednotami, obredi, simboli povezuje, integrira ljudi v duhovno-moralno skupnost" (Flere in Kerševan 1995, 20).

3.1 OBREDI

Človekove napake se čisti z obredi. Obred se od drugih običajev ne razlikuje zgolj po posebni naravi svoje domnevne učinkovitosti, temveč tudi po pomembnejši vlogi, ki jo ima ponavljanje. Obred je dejanje, ki ga označuje stereotipnost poteka. Spremembe se uvajajo v obrede izredno previdno (Cazeneuve 1993, 14). Obred pa ni individualen akt, kar zadeva ponovljivosti.

Religiozna animistična verovanja, tako Tylor, se v veliki meri naslanjajo na vizije in sanje, ki naj bi bile dokaz sporazumevanja z duhovnimi bitji. Od najzgodnejših kultur dalje je bila religija že tesno povezana z ekstatičnimi fizičnimi stanji (Tylor 1958, 496). To so verniki dosegali z različnimi posegi v dušo in telo, rezultat teh

posegov pa naj bi bil po njihovem mnenju znak božje prisotnosti ali vsaj nadčloveške duhovnosti (ibid.).

Religiozni obredi se po Tylorju delijo na dve skupini – gre za ekspresivne, simbolične procese, so pa tudi sredstvo sporazumevanja in vplivanja na duhovna bitja (ibid., 448). Avtor je obrede razdelil na *obrede molitve, žrtvovanja, postenja in obrede ekstaze, orientacije in lustracije (orientation and lustration)*.

Molitev je medsebojno komuniciranje človekove duše z drugo človeško dušo, dokler je molitev naslovljena na breztelesno oziroma utelešeno človeško dušo (ibid., 450). Glavni učinek molitve na človeka je okrepitev čustev, ohranjanje poguma in vzbujanje upanja, v višjih verskih sistemih pa naj bi bila molitev tudi nekakšno motivacijsko gonilo etičnega sistema, saj nadzoruje in spodbuja čustva in energijo moralnega življenja (ibid., 460).

Žrtvovanje izvira v prav tako zgodnjem obdobju kot animistični vzorci molitve. Če je molitev prošnja božanstvu, je žrtvovanje daritev božanstvu. Žrtvovanje se je, čeprav je bilo v zgodnjih fazah enako razumljeno, kot je molitev v zgodnjih in višjih fazah, spreminjalo, vendar ne sam obred žrtvovanja, ampak tudi namen, s katerim se častilec obreda loti (ibid., 461).

Postenje spada med najmočnejša sredstva za doseganje ekstaze. Za doseganje ponovnih videnj in višjih stanj zavesti mora človek vedno znova dosegati duševno stanje, v katerem je ta pojav možen (ibid., 496). Vzdržnost od hrane je eden izmed temeljnih dejanj samotrpničenja in kaznovanja, področje verskih predpisov, s katerimi se sodobna debata redko ukvarja (ibid., 502). Če pogledamo na postenje iz animističnega zornega kota, da postenje vzbuja sanje in vizije, bi bilo modro omeniti tudi nekaj drugih načinov, s katerimi so 'primitivne' družbe sprožale ekstatična videnja.

3.2 RITUALI V 'PRIMITIVNIH' DRUŽBAH

Družbeni sistem je v obrednem procesu v nasprotju z vsakdanjim stanjem, prav tako je z izkušnjo obreda. Socialna organizacija je med obredom obrnjena, podrtá, enako velja za udeležence obreda. To je še posebej opazno v primeru novincev v obredih prehoda. Novinec je v nenavadnem položaju, ko še ni sprejet v nove družbene kroge in ko ni več član prejšnjega kroga ljudi (Rappaport 1999, 219). Ljudje imamo sposobnost govora, naši rituali vključujejo taka dejanja kot izrekanja, v mnogih ritualih se uporabljajo posebni predmeti in substance.

3.2.1 Kult in žrtvovanje

Kult je osrednja točka v religioznem procesu. Vsak kult je proces subjekta, v katerem se le-ta enači s svojim bistvom (Cassirer 1985, 210). Kult je zato aktiven odnos človeka do nadnaravnih sil.

Osnovni pomen v obredih in kultih dobiva obred žrtvovanja in pojem žrtve. Žrtvovanje je vsaka obredna daritev ljudi, živali in predmetov višjim silam z namenom, da se vzpostavi ponovno ravnotežje ali zagotovi obstoječi red (Gould in Kolb v Eliade 1976).

Zdi se, da megalitski kult umrlih (zahodnoevropske neolitske poljedelske kulture) ne vsebuje le gotovosti o preživetju duše, marveč predvsem zaupanje v moč prednikov in v upanje, da bodo varovali žive in jim pomagali. Takšno zaupanje se korenito loči od pojmovanj, izpričanih pri drugih starih ljudstvih, ki so imela umrle za uboge, nesrečne in nemočne sence. Ritualno občestvo z umrlimi je bilo za graditelje monolitov od Irske do Malte in egejskih otokov bistvo njihovega religioznega ravnanja, v Srednji Evropi in na starem Bližnjem vzhodu pa je bila ločitev med mrtvimi in živimi strogo zapovedana (Eliade 1976, 82).

Megalitsko čaščenje mrtvih je obsegalo poleg različnih slovesnosti (procesij, plesov) tudi daritve hrane in pijače in žrtvovanja, ki so jih izvajali ob spomenikih, ter obredno zauživanje hrane na grobovih (ibid.).

Religiozna in splošnokulturna vrednost "skrivnosti" kulta sta še nezadostno

raziskani. Vsa velika odkritja in izumi – poljedelstvo, obdelovanje kovin, različne obrti in umetnosti – so na začetku vsebovali skrivnostnost: le posvečeni v skrivnosti obrti naj bi namreč jamčili uspeh postopka. Sčasoma je iniciacija v skrivnosti nekaterih tehnik postala dostopna vsej skupnosti. Vendar posamezne tehnike niso povsem izgubile svojega posvečenega značaja (Eliade 1976, 194).

3.2.2 Obredi

Kot je poudaril Jean Cazeneuve, imajo vse 'primitivne' družbe obrede (Cazeneuve 1986, 28). Nastali so iz želje obvarovati ideal življenja, ki ga v celoti urejajo pravila. "/.../ Občutenje tega, kar je ogrožalo red, /.../ je bila tesnoba, a hkrati tudi zaznava nečesa neznanega. Lahko bi rekli, da je šlo za občutenje nadnaravnega, za *numinozno*" (Cazeneuve 1986, 31).

Iniciacija vrača vsebuje strogo askezo, umik, poste, vsakršne telesne preizkušnje, ki privedejo do vizij. Askeza spravi človeka v živčno stanje, ko je bolj dovzeten za halucinacije. Post pripravlja *ekstazo*, to je psihično sredstvo za izstop iz človeškega bivanja, bodisi zato, da bi ga transcendirali in obnovili na drugi ravni, bodisi zato, da bi se mu postavili po robu, da bi ostali zunaj njega, na območju numinozne moči, za kar gre pri magiji. Veliko vračev, zlasti šamanov, uporablja ekstazo, ki je ni enostavno ločiti od obsedenosti. Ekstaza je eno izmed orodij magije (ibid., 155). Iniciacija posameznika telesno iznakazi in s tem pokaže, kako njegovo bitje ni več omejeno na to, kar je napravila narava. Mladi mož postane s tem, da nosi znamenje udeležbe v tistem, kar je nekaj drugega. Obredi iniciacije sodijo v religijo (ibid., 215).

Van Gennep uvršča iniciacijske obrede med obrede prehoda. Zaznamujejo prehod iz enega stanja v drugo. Gre za dva prehoda. Oba pravzaprav nista jasno ločena in vselej je mogoče, da eden prevlada nad drugim. Iniciacija, kolikor je prehodni obred, pa se naposled laicizira. "Kdor ni iniciiran, nima niti posvetne človeške narave: sploh ni človek" (Van Gennep v Cazeneuve 1993).

Razumljivo pa je, da je v vseh družbah, kjer človekov položaj opredeljuje prelom z materinskim okoljem, ta ločitev krepko zaznamovana v iniciacijskih ceremonijah. Potem "arhetip človeškega bivanja vsebuje zanikanje otroške

osebnosti. Inicijacija v številnih 'primitivnih' družbah vsebuje obredje, katerega pomen je očitno ta, da otroka iztrga nežnostim materinskega varstva" (ibid., 217). Inicirani pripisujejo velik pomen ohranjanju skrivnosti. Inicijacija je razodetje, pa čeprav nepomembno. Tako je sakralizirani svet ločen od povsem posvetnega. Najbolj učinkovit način, da bi tudi samemu novincu predočili prelom s preteklostjo neinicirancev, pa je močno razširjen obred smrti in ponovnega rojstva (ibid.). "Vidne sledi iniciacije so neodpravljiva znamenja sakralizacije, ki ga ločuje od neinicirancev" (ibid., 222).

3.2.3 Očiščevanje, molitev, darovanje

Religija vsebuje nekatere obrede, ki so sredstva za učinkovanje na svete moči. Utegnejo se zdeti bolj pomembni kot obredi posvetitve, ker jih izzovejo vsakdanji dogodki. Molitve, darovanja in žrtvovanja so zares religiozna dejanja le toliko, kolikor enako kakor posvetitve in z njihovo pomočjo spoštujejo sintetično naravo svetega (ibid., 220).

Molitve, darovanja in žrtvovanja učinkujejo na zunajčloveško moč, ne da bi človek izstopil iz človeškega bivanja. To jih ločuje od magičnih obredov. "Molitev je najpreprostejši, najjasnejši obred, saj z besedami izraža svoje namene in se neposredno nanaša na svete stvari" (ibid., 228). Molitev velikokrat spremlja darovanje ali žrtvovanje. Žrtvovanje je, kakor bomo videli, zelo kompleksen obred, ni pa zmerom zvezano z molitvijo, zato pa je, narobe, darovanje po vsem videzu na splošno sredstvo, ki naj bi dalo molitvi več teže. Žrtvovanje je takrat, kadar darovano bitje ali predmet uničijo. Zlasti daritve mrtvim so že od prazgodovinskih časov zvezane z verovanji v nadaljevanje življenja (ibid., 232).

Človek nakaže svojo odvisnost od svetih moči z darovanjem, nezadostnost svojega položaja poudari s tem, da odtegne nekaj dobrot. Daritev je pravni obred. Je pa lahko tudi spokorniški, da bi simbolično pokazali, da je dajanje teh dobrot na stran dokončno. To izključitev so najbolje izvršili tako, da so darovano stvar uničili, da so onemogočili njeno uporabo. "Rastlino ali predmet so lahko zažgali in s tem dosegli še dim, ki se dviga proti nebu in nosi transcendentnim močem samo esenco tega, kar so opuščali na človeški ravni. Z žrtvovanjem postane darovanje očitnejše" (ibid., 236).

3.3 CEREMONIJA

Pri Durkheimu imajo ceremonije genetično primaren pomen, toda "pri funkcioniranju družbe so kolektivne predstave tisti samostojni in odločilni dejavniki ter so neodvisne od drugih družbenih dejavnikov, ki vsiljujejo vzorce vedenja posameznikom, ki bi se brez tega vedli egoistično, družba pa bi razpadla" (Flere in Kerševan 1995, 45).

Ceremonije se nanašajo na prednike – živi ali mrtvi posameznik sam doseže status, ki hkrati presega in potrjuje človeško bivanje (Cazeneuve 1993, 200).

3.4 MIT

Miti so sociološki okvir ritualov. So zgodbe, ki jih določena kultura percipira kot resnične. Miti z nadnaravnimi silami interpretirajo naravne dogodke in razlagajo naravo veselja in človeštva. Razvili so se kot izraz oziroma utemeljitev obrednih praks; ta interpretacija je blizu predvsem Jamesu Frazerju in Williamu Robertsonu Smithu.

Frazer meni, da se je mit razvil iz rituala, znan je tudi po ideji, da se človeško mišljenje razvija od magičnih ritualov preko religije do znanosti. Religiozni rituali po Frazerju niso vključevali vere v bogove, iz tega izhaja, da ljudje niso izvajali obredov zato, da bi ugajali bogovom. "Ljudje so raje verjeli, da se zaradi ritualov lahko oklepajo magičnih zakonov, ki delujejo brez božje pomoči" (Frazer 1976, 711).

Britanski antropolog Tylor, ki je deloval v zgodnjem 19. stoletju, ko so se pričela raziskovanja mitov, je prepričan, da je izvor mitov v človekovem nerazumevanju naravnih pojavov in da je nekakšno nadomestilo 'moderne' znanosti. Študij 'naravnih mitov' je skoraj nemogoč, če začnemo raziskovati pri najmanj razvitih človeških plemenih in se vzpenjamo k višje razvitim domišljijским dometom. Razlog naj bi bil po Tylerju predvsem v tem, "da so naše informacije omejene na verovanja, ki niso ohranila umetniške in sistematične oblike, tako kot so jo v višje razvitih družbah". Zato Tylor kot temelj mitologije jemlje "mitologijo

severnoameriških Indijancev in južnomorskih ljudstev, ki v 'moderni' dobi predstavljajo zgodnje mitološko obdobje človeške zgodovine" (Tylor 1994, 290). Tylor meni, da miti izvirajo v oddaljenih obdobjih, v času 'primitivnih' družb, ki jih imenuje 'divjaki' in da so ti miti preživeli v odmaknjenih kulturah, ki naj bi se od tistih časov zelo malo oddaljile. Višje stopnje civilizacije so po njegovem mnenju ohranile mite "zaradi ohranjanja starodavne tradicije" (Tylor 1994, 257).

Miti naj bi nastali v nekakšnem otroškem stanju, v katerem se je nahajala človeška družba. Bolj ko raziskujemo mitske razsežnosti v posameznih družbah in v predstavah, ki izvirajo v teh mitih, bolj nam je jasno, da smo v otroštvu vsi pred vrati kraljestva mitov. V mitologiji je znan rek, da je otrok oče človeka. Po tej analogiji naj bi 'divjak' v Tylorjevem smislu predstavljal otroško dobo človeške rase. Za manj razvita plemena postanejo sonce, luna, drevesa in reke, oblaki in vetrovi posebljena bitja z dušo, ki živijo svoja življenja, prilagojena analogijam človeškega ali živalskega življenja, imajo svoje funkcije, pomagajo jim zveri ali umetni pripomočki, kot so ljudje. "Kar vidijo človekove oči, je samo pripomoček za uporabo ali snov za preoblikovanje, za tem pa stoji polčloveško bitje, ki vse te ideje zgrabi s svojimi rokami ali odpihne s svojo sapo" (ibid., 260).

Tylorju je nasprotoval Lévy-Bruehl, in sicer je bil prepričan, da je miselnost 'primitivnih' družb stanje človekovega duha in ne stopnja v njegovem zgodovinskem razvoju (Lévy-Bruehl 1954). Frazer (1976) je menil, da so miti nekakšna zmotna interpretacija magičnih ritualov, da izvirajo v nepoznavanju zakonov narave.

Claude Levi-Strauss pa je bil prepričan, da je mit odsev miselnih vzorcev (Levi-Strauss 2001). Ti obrazci so po njegovem mnenju bolj pari nasprotujočih si pojmov in ne nezavedni občutki in vzvodi.

4 HALUCINOGENE SUBSTANCE V 'PRIMITIVNIH' DRUŽBAH

Uporaba halucinogenih substanc sega tako daleč v prazgodovino, da se celo predpostavlja, da je ideja o božanstvu izšla iz izvenzemeljskih učinkov teh snovi (Schultes et al. 2001, 14).

Primarni razlog uporabe obrednih pripomočkov, kot so droge, senzorični presežki, senzorični primanjkljaji in njuna izmenjava, je prekiniti vsakdanje norme resničnosti (Rappaport 1999, 257). Čustva kot sestavni del vsakega rituala so bila pogosto stimulirana v mnogih obredih. Iz tega sledi, da so čustva tudi pomemben vir moči rituala ali pa udeležencev rituala, ki tako dobijo moč za vplivanje na potek dogodkov.

Predzgodovinski človek in 'primitivni' ljudje so bili po teorijah 19. stoletja prezirane kamenodobne kulture, ki so bile zunaj 'civilizacije', prav te kulture so paradoksalno postale temeljni kamen za raziskovanje evolucijskih teorij. Da so bila ta ista ljudstva dovolj sofisticirana za identifikacijo psihoaktivnih rastlin in da so razvila posebne tehnike za njihovo predelavo, je bilo nedoumljivo za večino takratnih učenjakov (Rudgley 1993, 11).

Konec pozne ledene dobe (zgodnje paleolitsko obdobje – od 45.000 do 38.000 let do pred približno 10.000 leti v Evropi, ponekod morda prej) se je *Homo sapiens sapiens* uveljavil z gospodarjenjem, ki je temeljilo na lovu, ribolovu in nabiranju rastlin. Rudgley navaja, da je bilo "iskanje hrane opravljeno v 3 do 5 urah dnevno, zato lahko sklepamo, da je imel takratni človek prostega časa na pretek. Ravno zaradi tega so lahko razvili umetnost in tehnologijo in znanost do visoke ravni" (ibid., 13). Razdelitev dela med spoloma kaže na to, da žensko nabiralništvo ni bilo omejeno samo na kulinarčne ali medicinske potrebe, ampak se je "razširilo tudi na odkrivanje psihoaktivnih rastlin" (ibid., 14).

Intimno povezavo človeka z rastlinami hitro zaznamo, medtem ko proizvodnje substanc, ki globoko učinkujejo na mišljenje in zavest, ni tako preprosto prepoznati. Rastline, ki spreminjajo stanja zavesti in telesa, sta prazgodovinski

človek in predindustrijska družba vedno imela za svete rastline, za božje rastline *par excellence* (Schultes et al. 2001, 7).

4.1 FUNKCIJA HALUCINOGENIH SUBSTANC V ZGODOVINI

Uporaba halucinogenov oziroma rastlin za širjenje zavesti je že več tisočletij del človekove izkušnje in obredov. Od približno pol milijona vrst svetovne flore jih človek zaradi njihovih halucinogenih lastnosti uporablja samo približno tisoč (ibid., 26).

'Primitivne' družbe so se pri uporabi halucinogenih substanc omejevale na medicino, religijo in magijo. V vseh časih in na vseh koncih sveta so ljudje poznali ekstatično stanje spremenjene zavesti in halucinacije. "Zmožnost hotenega ali nehotenega prehoda iz enega stanja zavesti v drugo je univerzalni del človeškega živčnega sistema. Vse kulture od zgodnjega paleolitika dalje so se tako ali drugače srečevale z vprašanjem različnih stanj zavesti" (Clottes in Lewis-Williams 2003, 11).

Antropologija je v začetku 90. let prejšnjega stoletja za halucinogene substance začela uporabljati termin *enteogen*, da bi jasno razmejila kulturni koncept uporabe teh substanc od farmacevtskega. "Tako se *enteogeni* uporabljajo izključno v religiozne in terapevtske namene, uživajo pa jih le iniciirani posamezniki, v strogo določenih odmerkih in samo v času obreda. *Enteogeno* je torej tisto halucinogeno, ki vodi k božjemu in ne k vsakodnevni izrabi omamljanja" (Terčelj v Škamperle in Terčelj 2007, 110).

4.2 INDIVIDUALNI UPORABNIKI HALUCINOGENIH SUBSTANC V 'PRIMITIVNIH' DRUŽBAH

Halucinogene snovi ni vedno predpisoval samo šaman, zdravilec, uporabo so seveda strogo nadzirali tabuji in obredi. Uporaba drog je bila tako v sodobnem kot 'starem' svetu omejena na odrasle moške. Obstajajo tudi razlike – mušnico v Sibiriji sta recimo lahko uporabljata oba spola, prav tako svete gobe v Mehiki in ibogo v Afriki (Schultes et al. 2001, 64). Razlog, zakaj so ženske

izvzete iz nekaterih obredov jemanja halucinogenih substanc, bi lahko bil tudi v tem, da so bile v 'primitivnih' družbah ženske med rodno dobo večinoma noseče.

Včasih so droge dajali tudi otrokom, tako npr. pri amazonskem plemenu Jivaro dečki lahko popijejo *ayahuasco*. Med obredom vidijo prednike, ki jih svarijo. Pogosto so bili uporabniki drog mladi med obredi v času pubertete (ibid., 64).

V iskanju dokaza za uporabo psihoaktivnih substanc v paleolitiku Rudgley navaja najdbo grelnikov iz zgodnjega četrtega tisočletja pr. n. št. v Franciji. Ker so bili močno okrašeni, se ponuja dejstvo, "da so bili uporabljeni za kaj več kot za vsakdanjo uporabo. Uporaba teh grelnikov napoveduje uvedbo novega kulturnega 'priboljška'. Andrew Sherrat predlaga, da so bili ti grelniki uporabljeni za ritualno prižiganje opija, kajti mak je bil neolitskemu človeku zelo dobro poznan " (Rudgley 1993, 24).

4.3 ŠAMANISTIČNA UPORABA HALUCINOGENIH SUBSTANC

Pojem *šaman* izhaja iz Sibirije in se je preko ruskih etnologov razširil po svetu ter je danes obče sprejet (Škamperle in Terčelj 2007, 7).

V samem osrčju šamanizma je z nevropsihološkega zornega kota povsod po svetu uporaba in izraba stanj spremenjene zavesti in njihovo obvladovanje (Clottes in Lewis-Williams 2003, 12). Stanja spremenjene zavesti so povezana – na enem koncu je budna zavest, korak stran je razmišljujoče stanje, potem so sanje, na drugem koncu pa globoki trans. V vmesnem stanju med budnostjo in sanjami (bistre sanje) lahko nadzorujemo podobe iz sanj. To je sestavni del duhovne tehnike nekaterih šamanov (ibid.). Globoka stanja na skrajnem koncu so značilna za šamanizem, ki je le ena od oblik, kako so ljudje v vseh zgodovinskih obdobjih zbudili v sebi globoko stanje spremenjene zavesti, ga obvladali in izrabili.

Na prvi stopnji transa šamani vidijo geometrijske oblike, na drugi stopnji obliko poskušajo spremeniti v predmet, na tretjo stopnjo pridejo po spuščajočem se vrtincu ali predoru, na koncu je mreža, kjer vidijo privide ljudi in živali. Iz predora

pridejo v svet čutnih halucinacij, geometrijske podobe so na obrobju (ibid., 12–18).

Na poti med šamane novinci podlegajo težkim preizkušnjam, čutnim deprivacijam in družbeni osamitvi ter ritmičnim gibom, ki skupaj povzročijo stanje spremenjene zavesti. Poleg tega si pomagajo tudi s halucinogenimi pripravki. Ko dosežejo trans (občutijo zbadanje, tresenje, občutek, kot bi jim rasle dlake) ter začnejo halucinirati, se povežejo z živalskim duhom (ibid., 23).

Povsod po svetu šamani trdijo, da letijo v svetove, kjer prebivajo duhovi in pošasti. To je občutek, ki ga povzroči spremenjeno stanje zavesti. Šamani pa izpričujejo tudi spust pod zemljo ali pa potopitev na morsko dno (ibid.).

Šamani so uporabljali rdečo mušnico, ki za razliko od zelene, nevarnejše, ni smrtno nevarna, njena kožica oziroma bela lupina pa ima psihedelične učinke. Ameriški šamani so posegali po halucinogenih gobah *psilocybe* (Škamperle in Terčelj 2007, 17). Eliade se, kot navaja Škamperle, nagiba k mnenju, da je uporaba tovrstnih rastlin kot pripomočkov le sekundarne narave. Uporabljati naj bi jih začeli kasneje, ko se je izvirna izkušnja izgubljala (ibid., 9).

4.4 GEOGRAFIJA HALUCINOGENIH RASTLIN

Le nekaj območij na svetu je, kjer ne bi uspevala vsaj ena halucinogena rastlina, pomembna za kulturo njegovih prebivalcev.

4.4.1 Afrika

Kljub raznovrstnosti flore v Afriki ne uspeva veliko halucinogenih rastlin. Najbolj znana je *iboga*. Botsvanski Bušmani uporabljajo čebulice rastline *kwashi* iz rodu *amarilisov*, včasih so Hotentoti uporabljali *kano*, na prizorišču pa sta tudi *navadni kristavec* in *črni zobnik (henbane)* (Schultes et al. 2001, 26).

4.4.2 Evrazija

Najpomembnejša je *konoplja*, danes po vsem svetu najbolj razširjen narkotik. V Sibiriji šamani uporabljajo *rdečo mušnico*, ki naj bi bila tudi sveti božji narkotik *soma* iz starodavne Indije. Na območju Azije se uporabljajo rastline rodu *Datura*,

v Novi Gvineji uživajo korenine *maraba* (vrsta *ingverja*), na Papui lubje drevesa *agara*, v Indiji in Indoneziji so včasih uživali *muškatni orešček*, plemena območja Turkestana so uživala čaj posušenega metinega grma *Lagochilus* (ibid.).

4.4.3 Severna Amerika

Območje severno od Mehike je precej siromašno, kar se tiče halucinogenih rastlin. Na jugozahodu so bile najbolj razširjene vrste *dature*, v Teksasu semena *meskalovega graha* (vsebuje alkaloid *citizin* in ne *meskalin*). V severni Kanadi so Indijanci žvečili korenine *kolmeža* (*Acorus calamus*) (ibid.).

4.4.4 Mehika

Mehika predstavlja najbogatejšo rastišče halucinogenih rastlin, tudi njihova uporaba pri avtohtonih ljudstvih je tu najbolj razširjena. Prvo mesto ima kaktus *pejotl*, skoraj enako pomembnih v religioznih obredih je 24 vrst halucinogenih gob – *Teonanacatl* (božje meso) v jeziku Aztekov. *Ololiuqui* – semena vijoličnega *lepega slaka* (*Morning Glory*) ima velik pomen v azteški religiji. Uporabljali so tudi rastline rodu *Datura*, semena meskalskega graha (*Mescal Bean*), *opojno kaduljo* (*Salvia divinorum*), znano tudi kot *Pipiltzintzintli* (ibid., 27).

4.4.5 Južna Amerika

Andske kulture so uporabljale šest vrst *angelskih trobent* (*Brugmansia*), v Peruju in Boliviji iz kaktusa *san pedro* izdelujejo pijačo *cimora*, v Čilu uporabljajo *volčjo češnjo*. V porečju Amazonke in Orinoka izvira napitek *yopo* ali *niopo*, narejen iz praženih semen drevesa *Anadenanthera peregrina*, ki je soroden *mimozi*. Najpomembnejši halucinogen nižinskih predelov južne Amerike je napitek *ayahuasca* narejen iz ovijalk *Banisteriopsis*, znan je tudi pod imeni *capi*, *yage*, *natema*, *pinde*, *yaje* (ibid., 30).

5 PREGLED HALUCINOGENIH SUBSTANC

psilocibin – halucinogene gobe

ololiuqui

pejotl – meskalin

iboga tabernathe – ibogain

čarovniška zelišča

caapi yage – harmalin, ayahuasca

mandragora

rdeča mušnica

konoplja – kanabis

5.1 PSILOCIBIN – HALUCINOGENE GOBE

Psilocibin najdemo v gobah iz vrst *Psilocybe*. Najbolj poznana med njimi je mehiška gologlavka (*Psilocybe mexicana*), imenovana tudi *Teonanacatl*, kar v prevodu pomeni božje meso, posvečena goba (Slanc 2001, 233). V anglosaški literaturi je znana pod imenom *Magic Mushroom of Mexico*. Učinkovini *psilocibin* in *psilocin* spadata med kratkotrajne halucinogene, njuno delovanje je podobno delovanju LSD-ja in *meskalina*. Vrste iz rodu *Psilocybe* pa ne najdemo le v daljni Mehiki, ampak tudi v Sloveniji. Pri nas raste gnojeva gologlavka (*Psilocybe merdaria*), ki prav tako vsebuje psilocibin in psilocin (ibid.).

5.1.1 Uporaba in pomen halucinogenih gob v 'primitivnih' družbah

V zvezi z meskalinom Bernardo de Sahagun že v 16. stoletju omenja, da Indijanci poleg pejotla s podobnim namenom uživajo tudi gobice, ki jim pravijo *teonanacatl*, sveta goba ali božje meso (Milčinski et al. 1983, 35).

Uživalce so spravljale v stanje zamaknjenosti. Učinkovito snov iz teh gobic so uspeli izločiti šele leta 1955. Povprečni odmerek *psilocibina* je štiri do dvajset miligramov, kar ustreza količini desetih do dvanajstih gobic (ibid., 43). Odmerek preko petdesetih gobic *teonanacatl* povzroča močno zastrupitev in trajno norost (Nicholson 1986, 70).

Ko človek zaužije psilocibin, postane kako uro po tem utrujen in zaspan, počasen in negotov v nogah. Pri tem je pa dobro razpoložen in v vsakem pogledu zadovoljen s seboj, zgovoren, a nemiren. Kmalu se mu prikažejo raznobarvne in razgibane podobe, arabeske in kalejdoskopske vizije, ki ga naravnost očarajo in mu dobro počutje še stopnjujejo. Čas mu poteka drugače in okolje mu postaja tuje, irealno. Tudi svoje telo čuti spremenjeno, izmaličeno, včasih se čuti v celoti podvojenega. Te spremembe spremlja, jih opazuje kot nekaj zabavnega ali pa z začudenjem odkriva svet, ki je drugim tuj in nedostopen, svet osnovnih resnic in čiste lepote. Ta kriza traja kake štiri ure in nenavadna doživetja, ki spremljajo človeka kot nekakšno razodetje, blaženost ohrani še dolgo v spominu (Milčinski et al. 1983, 44).

Čarodejne gobice v času Aztekov so jedli le odličniki, ki so jih priporočali tudi kot zdravilo. Njihov kult se je zgradil v izobraženih krogih mehiškega Tenochtitlana (Nicholson 1986, 68).

5.1.2 Odnos 'moderne' družbe do halucinogenih gob

Središče uporabnikov gobic danes je mehiško ljudstvo Mazatec. 'Moderna' seansa poteka ponoči. V času mlade lune nedolžno dekle v gozdu nabere gobe, jih prinese na oltar, šaman vodi obred. Prvi Neindijanec ga je opazoval R. Gordon Wasson. Po zaužitju dvanajstih gobic je doživel občutek letenja, videl je geometrične vzorce. Gobe danes uporabljajo blizu arheološkega mesta Palenque in na meji med Chiapasom v Mehiki in Gvatemalo (Schultes et al. 2001, 156–163).

5.2 Caapi yage – harmalin – ayahuasca

V koreninah in semenih *harmale* (*Peganum harmala*) najdemo halucinogen *harmalin*, deluje podobno kot LSD in *meskalin*. *Harmala* spada v družino jarmolistovk (*Zygophyllaceae*). Harmalin pa najdemo tudi v družini *Malpighiaceae* v semenih ovijalke z imenom *yage*, *pinde* (*Banisteria caapi*). *Caapi* se pridobiva z ekstrakcijo skorje, iz korenine in listov ovijalke iz družine *Malpighiaceae*, ki je dobila botanični naziv *Banisteriopsis caapi*. Glavna delujoča substanca v drogi *caapi* je alkaloid, ki ga je Lewin imenoval *banisterin*, nekateri kemiki pa *telepatin* zaradi domnevnih telepatičkih lastnosti (Slanc 2001, 234).

Med vsemi halucinogenimi drogami ameriških Indijancev je po svojem delovanju najbolj nenavaden napitek, ki ga proizvajajo iz južnoameriške ovijalke. Pripisujejo ji telepatske lastnosti, zaradi česar se po priljubljenosti lahko kosa s pejotlom.

5.2.1 Uporaba in pomen ayahuasce v 'primitivnih' družbah

Ayahuasca je napitek iz mnogih rastlin in delov rastlin (Schultes et al. 2001, 124), recepti se razlikujejo med različnimi južnoameriški plemeni. Angleški botanik Richard Spruce je leta 1851 opazil, da indijanska plemena Tukano v porečju Rio Vaupes in pleme Cuahibo ob Orinoku v neobičajne namene uporabljajo grenko rjavo vino, imenovano *caapi*, ki ga pridobivajo iz ovijalke. Našel ga je tudi v Ekvadorju.

Nekatera indijanska plemena otrokom in ženskam prepovedujejo uporabo te droge. Prav tako ne dovolijo, da bi te osebe videle, kako se magični napitek pripravlja. Med *caapi* ritualom udeleženci vidijo jaguarje, kače, občutijo, kot bi potovali v mlečno cesto, lebdiijo, videnja se ponavljajo. Vrednost napitka *ayahuasca* in njegovih različic je v tem, da njegovi enteogeni učinki vodijo h globlji spiritualni čistosti in k vseobsegajočemu mističnemu notranjemu uvidu. Samo v pravem odmerku povzroči šamansko ekstazo (ibid.).

5.2.2 Odnos 'moderne' družbe do ayahuasce

Kot del verskih ritualov *ayahuasco* uporabljajo tudi nekatere nove brazilske verske skupnosti (*kult Santo Daime*, *Uniao do vegetal*), ki imata svoje izpostave tudi v Evropi, npr. v Amsterdamu imajo svojo cerkev (ibid., 124–139).

5.3 Iboga

Najdemo jo v skorji in koreninah vrst afriškega grma *Tabernathe*, ki spada v skupno pasjestrupovk (*Apocynaceae*) (Slanc 2001, 234). *Ibogain* močno vzdraži centralni živčni sistem, uvrščen je v prvo skupino nevarnih drog

V večjih dozah *ibogain* deluje tudi halucinogeno. Povezan je s svetom prednikov, uporabnik ne občuti utrujenosti, izkusi lahko tudi občutek lebdenja, spremeni se dožemanje časa. Duhovno izkustvo lahko traja od nekaj ur do nekaj dni.

Avtohtona plemena še danes uporabljajo koren *iboge* pri iniciaciji novih članov v plemenski kult Bwiti (Schultes et al. 2001, 112–115).

5.3.1. Uporaba in pomen iboge v 'primitivnih' družbah

Uporabo korenine in skorje teh grmov so pri plemenskem kultu Bwiti v Gabonu in v nekaterih predelih Konga odkrili francoski in belgijski raziskovalci pred nekaj več kot stoletjem. O njej so poročali iz Kameruna (severni Gabon), navajali so, da korenine delujejo kot stimulans in afrodiziak (ibid., 114). V 30. letih so ga uporabljali pri splošni oslabelosti, v 40. letih so ga uporabljali na izoliranih tkivih kardiovaskularnega sistema. Leta 1970 so ga zaradi zlorabe v ZDA uvrstili na seznam prepovedanih snovi, ki se ne smejo uporabljati v kakršne koli raziskovalne namene (Slanc 2001, 235).

5.3.2 Odnos 'moderne' družbe do iboge

Leta 1985 so se pojavile prve objave o uporabi ibogaina kot sredstva za odvajanje od odvisnosti od narkotikov (morfin, heroin), kokaina, amfetamina, alkohola, nikotina (ibid.). Zasvojenost in odtegnitvene sindrome naj bi preprečil za pol leta. *Ibogain* povzroča privide, v katerih so predmeti obdani z mavrico, pri visokih odmerkih lahko pride tudi do *sinestezij*. Povzroča vznemirjenost, občutek opitosti, duševno zmedenost, občutki trajajo 6 ur (Popik in Skolnick v Slanc 2001). Alkaloid *ibogain* je prvi predstavil čilski psihiater Claudio Naranjo, ki je drogo poskušal uporabiti tudi v psihoterapiji. *Ibogain* je v središču nevropsihološkega raziskovanja, ker so ugotovili, da droga lahko olajša odvisnost od narkotikov (heroin in kokain). *Ibogain* umirja motorično aktivnost, ki je značilna za opitost z opiaty, zmanjša odtegnitvene sindrome in povzroči tak 'trip', da uporabniku razjasni mnoge vzgibe, ki so ga pripeljali v odvisnost. Posebne raziskave o morebitni uporabi *ibogaina* v terapevtske namene potekajo v Miamiu pod vodstvom Deborah Mash (Schultes et al. 2001, 113).

5.4 PEJOTL – MESKALIN

Meskalin je glavni alkaloid mehiškega kaktusa *pejotla* (*Lophophora trichocereus*, *Lophophora williamsii*, *Echinocactus williamsii*). V anglosaški literaturi je znan pod imenom *Peyote cactus*. Druga imena (glede na različna plemena): *hikori*, *hikuli*, *huatari*, *seni*, *wokowi*. Pejotl spada v družino kaktusovk. Je velikosti

redkvice z belim cvetom. Meskalin v nadzemnih, svežih ali posušenih delih deluje podobno kot LSD (Slanc 2001, 236).

5.4.1. Uporaba in pomen pejotla v 'primitivnih' družbah

Kult pejotla je v mnogih zahodnih plemenih nadomestil starodavno obredje. Pejotl raste vzdolž reke Rio Grande v Mehiki. Severno od ameriške meje uporabljajo samo vršiček, ki ga narežejo na rezine in posušijo. V Mehiki pa narežejo na rezine vso rastlino, jo posušijo ali iz nje pripravijo esenco. Popke je treba dolgo gristi in žvečiti, dokler jih ni moč z jezikom oblikovati v kroglico, ki jo je treba pojesti. Med obredom jemanja pejotla je navadno vsak udeleženec pojedel do trideset takšnih koščkov (Milčinski et al. 1983, 42).

Čaščenje pejotla se osredotoča na uživanje rezin ali pa pitja esence (Lowie 1948, 200). Pejotl (Lowie opisuje izkušnjo profesorja Kroeberja) učinkuje na srce, sprošča mišice, je močno poživilo in ima na splošno močan vpliv na človekovo počutje. Večinoma povzroča močne halucinacije kalejdoskopske narave. Vpliv na čustveno doživljanje je različen – v nekaterih primerih deluje depresivno, do skrajno neugodnega počutja, več pa je primerov mirnega, vendar zelo intenzivnega navdušenja. Malo je naknadnih reakcij (ibid.). Redke so halucinacije vonja in okusa, pogostejše so halucinacije tipa. Podobno kot pri LSD-ju lahko redno jemanje privede do trajnih duševnih motenj (Slanc 2001, 235).

5.4.2 Odnos 'moderne' družbe do pejotla

Pejotl, ki raste v Mictlanu na severu Mehike, še vedno uporabljajo za zdravljenje in za posredovanje mistično religioznih doživetij. Indijanci Huichol iz zahodne Mehike pravijo, da je pejotl sveta rastlina, in se enkrat letno odpravijo na dolgo pot iskanja tega kaktusa. Med obredi jemanja pejotla uporabljajo čarodejne volnene skice živali in cvetic, romboidni volneni liki v sredini pa predstavljajo božje oko. Primer takšnega platna je stilizirana riba na sredini, obkrožena z dvema kačama, okrog njiju pa je neka listnata rastlina, kar kaže na to, da se je "verniki potopili v ribje-kačji-vegetacijski del človeške narave v upanju, da bi bil dobil neobičajen in enkraten pogled na svoj položaj v tem svetu" (Nicholson 1986, 68). Uživanje pejotla je bilo pri predšpanskih Mehičanih družno, vezano na posebne priložnosti in predpisane obrede. Ljudje, ki so ga uživali, so v sanjski omami doživeli vizije prihodnosti in zблиžanje z bogovi (Milčinski et al. 1983, 44).

Kaktus uporablja več kot 40 ameriških in kanadskih indijanskih plemen, leta 1995 je Bill Clinton legaliziral uporabo peyotla članov Ameriške native cerkve (*Native American Church*) (Schultes et al. 2001, 144–155).

5.5 RAZHUDNIKOVKE

V rastlinah iz družine razhudnikovk (*Solanaceae*) najdemo atropin. Te rastline so zaznamovale predvsem srednji vek – čas čarovnic, ko so jih uporabljale za svoje maže in prerokbe (Slanc 2001, 237).

5.5.1 Volčja češnja

Ena izmed predstavnic čarovniških rastlin je volčja češnja (*Atropa belladonna L.*), znana pod imenom *deadly nightshade*, *tollkirsche*, *rasewurz*. Vsi deli vsebujejo tropanske alkaloidne (ibid.).

Njena uporaba sega že v čas starih Rimljanov. Dajali so jo v vino, ki so ga pili na razuzdanih veselicah, posvečenih bogu Dionizu. Rimljanke so jo uporabljale za lepotičenje. V srednjeveški Evropi so iz volčje češnje izdelovali razna mazila (Schultes et al. 2001, 90).

5.5.2 Nadlišček

Nadlišček ali *mandragora* (*Mandragora officinarum L.*) se imenuje tudi *antropomorphon* (podoben človeku) ali *semihomo* (polčlovek). Njegova korenina, ki je največkrat razcepljena v dvoje, je podobna spodnjemu delu človekovega telesa.

V srednjem veku so korenine *mandragore* služile za talismane in čarovnije. Arabci rečejo mandragori *dudain* (*dud* pomeni ljubiti). Iz njenih jagod so si pripravljali ljubezenske napitke. Na Vzhodu nekateri nadliščkove liste kadijo namesto tobaka. Znamenja zastrupitve so enaka kot pri zastrupitvi z volčjo češnjo (Slanc 2001, 237).

5.5.3 Navadni kristavec (*Datura stramonium L.*)

V anglosaški literaturi znan kot *jamestown*, *jimsonweed*, *stinkweed*, *tornapple*, *devil's apple*. Rastlina je močno strupena, posebno semena. Izvira v vzhodni Ameriki (ibid., 237).

V Mehiki je bil med drugim znan kot *tlapatl*, še vedno ga uporabljajo za lajšanje bolečin pri porodu in v pijači *mescal*. Hernandez, ki je pisal o uporabi *dature* v

Mehiki, je opozoril, da je treba drogo jemati pod strogim nadzorom iniciiranih posameznikov (Schultes et al. 2001, 110).

5.5.4 Uporaba čarovniških zeli

Skupno ime halucinogenov iz skupine razhudnikovk bi bilo lahko "čarovniške zeli", kot jih imenuje Schultes. Vse rastline iz te družine so povezane s čarovništvom in vraževerjem v Evropi. Ker vsebujejo podobne alkaloidne, so tudi močni psihoaktivni učinki zelo podobni. Halucinacije se pojavijo v vmesnem stanju med budnostjo in spanjem, sledi omdeljenost, narkoza.

Alkaloid *skopolamin*, ki ga vsebujejo čarovniške zeli, je zelo strupen. Uživalec se ničesar ne spominja, zgubi občutek za realnost in pade v globok spanec. Rastline so kot sredstva proti bolečinam poznali Egipčani, omenja jih Homer, uporabljala naj bi jih svečenica v Delfih, tudi vino, ki so ga pili na bakanalijah v čast Dionizu, naj bi bilo iz volčje češnje. V zgodnji 'modernej' dobi naj bi se maža iz volčje češnje, *henbane* (*Hyoscyamus Niger*), *mandragore* in maščevja mrtvorojenega otroka uporabljala v čarovništvu, čaravnice so si z njo mazale kožo in jo vstavljale v vagino. Po zapisih iz leta 1342 naj bi maža botrovala pravilničnim letom čaravnic (Schultes et al. 2001, 86–91).

5.6 RDEČA MUŠNICA (AMANITA MUSCARIA)

V rdeči mušnici delujeta *ibotenska kislina* in *muscimol*, ki delujeta halucinogeno. Zaradi transformacije (tudi v telesu) *ibotenske kisline* v *muscimol*, ki je močnejši halucinogen, je urin zastrupljenca bolj halucinogen kot zaužita goba (Slanc 2001, 233).

5.6.1 Uporaba rdeče mušnice

V Evraziji je rdeča mušnica, ki jo uporabljajo sibirski vrači, najbolj spektakularen halucinogen. Po nekaterih teorijah pa je rdeča mušnica tudi t. i. *soma*, ki so jo uporabljali stari indijski svečeniki. Resnica o *somi* se je za dva tisoč let izgubila, dokler ni Gordon Wasson leta 1968 predstavil dokaze, da gre pravzaprav za rdečo mušnico, eno najstarejših in najširše uporabljenih halucinogenov. Ceremonialna raba mušnice se je razvila v ritual pitja urina (Schultes et al. 2001, 82). Nekateri razrežejo gobo na rezine, jo posušijo in nato žvečijo. Drugi pijejo vodo, v kateri se je več dni namakala goba, tretji pa iz mušnice pijejo čaj, ki ga pijejo skupaj s sokom iz bobkov mlajevke (*Vaccinium uliginosum*). Učinki

mušnice so različni in se spreminjajo, odvisno od odmerka, metode priprave in kulturnih in psiholoških pričakovanj uporabnika. Majhna količina povzroči telesno poživitev in željo po gibanju. Po drugi strani pa so uživalci mušnice doživljali tudi stanja blaženosti in lepe privide (Rudgley 1993, 41). Stimulativni učinek se prične po 15 minutah po zaužitju, takrat je veliko petja in smeha. Temu sledijo slušne in vizualne halucinacije, stvari se zdijo večje, kot so. Vse je odvisno od količine zaužitih gob (v zahodni Sibiriji je količina dve in pol gobi). V tretji fazi uživalec ponavadi izgubi zavedanje o okolici, prividi ga zgrabijo za roke v drug svet. Ko halucinacije bledijo, sledi omama in spanje. Uživalec se zbudi z odtegnitvenim sindromom – slabost, glavobol, bruhanje. Ena sama goba ponovno sproži izkušnjo, česar se poslužujejo sezonski uporabniki. Odvisnike takoj prepoznamo po upadlem videzu, obraznem trzanju in nestabilni hoji (ibid., 42).

5.7 OLOLIUQUI

Ta halucinogen lahko najdemo v semenih dveh ovijalk – vijoličnega *lepega slaka* (*Ipomoea violacea*) in slaku vrste *Rivea corymbosa* L. (Slanc 2001, 232). Semena teh dveh ovijalk so znana pod imenom *ololiuqui*, kar v prevodu pomeni "semena jutranje slave", v anglosaški literaturi znani tudi kot *morning glory*, *flying saucers* ali *havenly blue*.

5.7.1 Uporaba in pomen jutranje slave

Semena so vrači izluževali z moštom agav in ananasa, napitek pa uporabljali kot "napitek resnice". Kogar so hipnotizirali, je zapadel v lahko dremavico, izgubil je lastno voljo, ohranili pa sta se sposobnosti za orientacijo in mišljenje. Podobno delujoče alkaloidne najdemo tudi v rženih rožičkih (parazit na rži) (ibid.).

Iz semen teh ovijalk so z varjenjem pridobivali halucinogeni ekstrakt. Po kemijski sestavi je droga *ololiuqui* podobna *lisergični kislini*, ki jo vsebuje LSD (*dietalimid lisergične kisline*). *Lisergično kislino* so leta 1938 prvič kemično izločili iz rženega rožička, črnega glivičnega izrastka, ki se pojavlja kot škodljivec na rži, vendar do leta 1943 še niso poznali njenih vplivov na človeško duševnost (Milčinski et al. 1983, 46). Azteki pa so te vplive že pred petimi stoletji izkoriščali za boljšo komunikacijo z bogovi med obredi. Torej 'moderni' farmacevti komaj dohajajo 'primitivno' intuitivno poznavanje rastlin in omame.

Kot pravi dr. Lev Milčinski v knjigi *Droge v svetu in pri nas*, se uživalci te droge lahko istovetijo z živalmi ali pa vnovič preživljajo proces biološkega ali embrionalnega razvoja. Nekateri dožive izgubo svojega jaza prav kot resnično smrt in ponovno rojstvo, ob čemer doživljajo silovita čustva tesnobe in radosti. Predstavljajo si lahko, da se srečujejo z demoni ali bogovi ali da so zapustili svoje telo in zrejo iz daljave nanj. Različne stopnje mistične ekstaze dosegajo svoj višek v doživetju tistega, kar hindujska teologija imenuje 'bivanje-zavest-blaženost', "enovito doživetje, v katerem so za večni trenutek izravnana vsa nasprotja, najdeni odgovori na vsa vprašanja, vse želje, vse naše bivanje je ujeto v izkušnjo, ki razloži poslednjo resnico, brezmejno, brezčasno in nepopisno" (Milčinski et al. 1983, 52–53). Semena vijoličnega lepega slaka so kot mažo uporabljali Azteki pred žrtvovanjem bogovom, saj naj bi žrtve ubranila vsakega strahu (Nicholson 1986).

V 'moderni' ritual uporabe slakovih semen so vpeljali nekatere krščanske elemente – tako nekatera imena (*Semilla de la Virgen* – semena device; *Hierba Maria* – Marijina zelišča) kažejo na spoj krščanstva in poganstva ter na to, da je slak zagotovo božji dar (Shultes 2001, 170–174).

5.8 KONOPLJA

Farmakologija konopljo danes uvršča v svoj rod – *Cannabaceae*, nejasno je, koliko vrst kanabisa obstaja. Prevladuje mnenje, da so tri – *C. Indica*, *C. Ruderalis* in *C. Sativa*. Zdravilne in psihoaktivne učinke povzročajo *kanabinoidi*, ki so prisotni le v rastlinah konoplje *cannabis sativa* (ibid., 93).

5.8.1 Uporaba in pomen konoplje v arhaičnih družbah

V doživetjih, ki jih je povzročala konoplja, so na Kitajskem že okrog 3. tisočletja pr. n. št. iskali religiozne navdihe. Herodot v 5. stoletju pr. n. št. poroča o Skitih, nomadskem ljudstvu, ki je živelo v stepah med Donom in Volgo, in sicer, da so Skiti trosili semena konoplje po vročih kamnih, navajal pa je intenzivne užitke ob vdihavanju dima. Eliade opozarja, da je šlo verjetno že za ekstazo (Rudgley 1993, 35). Kot navaja Rudgley, se Herodot verjetno ni zavedal, da je bil priča obredu uživanja opojnih substanc.

Konoplja je imela močno vlogo pri oblikovanju kulturnega življenja v stepah. Pripomočke za uživanje so v 50. letih prejšnjega stoletja našli na jugovzhodu Sibirije, tisoče kilometrov stran od Črnega morja, od koder je Herodot poročal o skitskem obredu kajenja konoplje (ibid., 35).

Sicer pa je bila medicinska uporaba konoplje znana že v 5. tisočletju pr. n. št. na Kitajskem, kjer jo je zeliščar Shen Nung svetoval pri malariji, beriberiju, zaprtju, revmi, apatiji in ženskih težavah ter kot analgetik med operacijami (Schultes et al. 2001, 95). V starodavni Indiji so jo začeli pospešeno uporabljati v ljudskem zdravilstvu – za poživljanje, podaljševanje življenja, izboljšanje presoje, zbijanje vročine, proti nespečnosti in griži. Konoplja je imela zaradi svojih psihoaktivnih značilnosti višji status kot pa rastline z le fizičnimi učinki. Že 'primitivni' človek je poznal konopljine evforične učinke, ki so ga popeljali na pot k bogovom. Zato so jo imeli za posebno darilo bogov. To velja še posebej za indijski del Himalaje in tibetansko planoto, kjer je tudi danes tako razširjena v zdravilne in rekreacijske namene, da jo samoumevno jemljejo kot vsakdanjo nujo (ibid., 98).

5.8.2 Uporaba in pomen konoplje v 'modernih' družbah

Konoplja je danes najbolj uporabljena droga. V ZDA, New Orleans, so jo okrog leta 1920 prinesli mehiški delavci (ibid., 99).

Hašiš, smolasta snov iz ženskih cvetov konoplje, pa je v Evropo prodril v sredini 19. stoletja, kjer so si v vihravem Parizu z njim bogatili čutne užitke. Predstavnika te generacije sta pesnika Charles Baudelaire in Theophile Gautier (Milčinski et al. 1938, 28). Bogata, nenavadna doživetja so v našem kulturnem krogu bolj izjema kot pravilo. Telesna odvisnost se, kot navaja Milčinski, ne razvije, le ob zelo pogosti uporabi se lahko razvije duševna odvisnost.

5.9 LSD

LSD je sintetičnega izvora in je v osnovi naraven. Ržene rožičke in njihovo zdravilno in toksično delovanje v ljudski medicini poznajo že stoletja. Poznali so znake zastrupitve in jo med drugimi imeni poimenovali žitna božjast, ki lahko povzroči tudi prenehanje bitja srca. Podobne alkaloidne vsebujejo tudi plodovi volčje češnje, rdeče mušnice in razhudnika, halucinogene gobe in nekatere južnoameriške drevesne vrste (Schultes et al. 2001, 140).

Razvoj znanja sta leta 1938 pripeljala do odkritja LSD-ja. Odkril ga je Albert Hofmann. Njegovih halucinogenih učinkov niso poznali do leta 1943, ko ga je Hofmann po naključju preizkusil sam in opisal njegovo halucinogeno delovanje (Hofmann 1980).

6 HALUCINOGENE SUBSTANCE V 'MODERNI' DRUŽBI

Droge oziroma promet z drogami je primarna aktivnost in vir zaslužka organiziranega kriminala ne le v Evropi, ampak po vsem svetu. Predstavljal naj bi 8-odstotni delež vse svetovne trgovine. Zato je trgovanje z drogami med prioritetskimi političnimi temami v EU in ZDA. Droge naj bi bile po mnenju nekaterih za družbo največja grožnja, ki se krepi s širjenjem držav Srednje in Vzhodne Evrope (Boekhout van Solinge 2002, 82). Boekhout van Solinge se s tem ne strinja, saj so droge postale del mladinske kulture šele pred nekaj desetletji, ko so se razširile in utrdile svoj položaj v zahodnem svetu.

6.1 INDIVIDUALNA UPORABA V 'MODERNI' DRUŽBI

Velika razlika v uporabi halucinogenov v sodobni družbi in predindustrijskih kulturah je v prepričanju o namenu in izvoru halucinogenov. Vse 'primitivne' družbe menijo, da so te snovi darilo bogov, če ne celo bogovi sami (Schultes et al. 2001, 62). Očitno je, da sodobna družba ne sprejema halucinogenov na ta način.

Tipologije, ki sledijo razvoju kariere uživalca oz. intenziteti uživanja, zanemarjajo družbeno konstrukcijo uživanja oz. ustvarjanje okvirov, v katerih lahko uživanje drog razumemo. Tipologije uživanja drog izhajajo iz intenzitete uživanja ali iz intenzitete vključenosti v družbene procese, povezane z uživanjem drog. Flaker je sestavil tipologijo uživalcev, ki upošteva različne intenzitete uživanja in vstopanja v različno močne vloge uživalca: neuživalci, priložnostni uživalci, redni uživalci, odvisni, zasvojeni, *džankiji*. Vse te tipologije temeljijo na liku *džankija*, ki tudi sicer determinira diskurz o drogah (Flaker 1999, 809–819).

Tipologija uživanja, povzeta po Flakerju (ibid.):

Rekreativno uživanje:

Pojem rekreativnega uživanja ponavadi uporabljamo za lahkotno uživanje, dejavnost, ki jo opravljamo v prostem času. Namenjeno je predvsem užitku izkušnje same, koristni učinki so drugotnega pomena. V tem smislu uživanje mamil sodi v tiste človeške dejavnosti, ki jih ponavadi opisujemo z besedo

zabava, razvedrilo in igra. Gre namreč za povsem nekoristne neutilitarne dejavnosti, ki služijo le ustvarjanju občutkov, doživetij. Terapevtska zdravila uporabljajo v raznih kombinacijah tudi rekreativno, predvsem pa smo bili v zgodovini priča medicinski uporabi substanc, ki so zaradi kriminalizacije postale skoraj izključna domena rekreativnega uživanja. Heroin in kokain sta bila v prejšnjem stoletju izumljena predvsem kot zdravili. Tudi sedaj smo priča, da uživalci rekreativnih mamil uporabijo drogo za izboljšanje svojega stanja, npr. kanabis pri prehladu, heroin proti bolečinam ipd., se pravi v skladu z modelom terapevtskega uživanja. Tudi vzdrževanje na metadonu sledi tej logiki. Iz mamila postane zdravilo.

Terapevtsko uživanje:

Nasproti rekreativnemu uživanju se ponavadi postavlja medicinsko ali terapevtsko uživanje mamil. Družbene okoliščine so tukaj povsem drugačne. Uporaba mamila je tukaj definirana predvsem utilitarno, se veže na vlogo bolnika in tudi deloma zdravnika in sledi kavzalnemu mehanicističnemu modelu, ki prevladuje v zdravstveni logiki.

Uživanje drog, pogojeno s sociokulturno tradicijo:

To je uživanje, ki je vtakano v vsakdanje življenje neke tradicionalne skupnosti. Mamilo je del ritualov določene skupnosti. Opij se na primer v Indiji in nekaterih sosednjih državah kadi ob določenih priložnostih, enkrat na mesec, in večina uživalcev ne postane z njim zasvojenih. Večina takega uživanja je povsem izven logike rekreativne ali medicinske uporabe, čeprav se te droge uporabljajo tudi v zdravilstvu in ob družabnih srečanjih. Razlika je predvsem v tem, da je uživanje tradicionalno. Opij, hašiš, koka so rastline, ki so pridelane doma in niso blago. Včasih so droge ravno nasprotno od blaga: plemenska skrivnost. V primeru gob psilocibink je pleme Mazatekov njihovo skrivnost hranilo štiristo let in je zahodna civilizacija zanje izvedela šele pred kratkim.

Opojna sredstva in zelišča so bila na svojstven način vtakana v družbeno življenje, njihovo uživanje je bilo večinoma predpisano z rituali, včasih strogimi, povezanimi z religijo, včasih bolj relaksiranimi, povezanimi z družabnim ali delovnim življenjem skupnosti.

Nekonformistično uživanje:

S tem, ko so substance omamljanja postale blago, so se izmuznile tradicionalnim okvirom uživanja. Nova prijemališča, sedaj rekreativnega in medicinskega uživanja, so postala industrija in trg (legalni in črni) ter medicinski institucionalni kompleks. V vsakdanjem življenju pa so postali žepki kulture uživanja različne subkulture. Te so tiste, ki s svojimi vzorci uživanja, vrednotami in normami uravnavajo vsakdanje uživanje večine rekreativnih drog, toliko bolj prepovedanih. Tako bi lahko govorili o neki novi samobitnosti mamil, ki jo imajo znotraj določene subkulture.

Droga kot blago:

Če so vse civilizacije v zgodovini poznale mamila (izjema so verjetno le Eskimi), pa so droge novodobna stvar. Novodobna v smislu fenomena industrijske družbe. Način proizvodnje, distribucije in regulacije, kot tudi mesto, ki ga imajo v vsakdanjiku, so bistveno različni v primerjavi s tradicionalnimi družbami. To ne velja samo za ilegalne, ampak tudi za legalne droge. V sodobni (industrijski) družbi so droge predvsem blago. Če pogledamo na evropsko sceno, je od samobitnih mamil obstala samo industrijska artikulacija vina in piva, vse ostale substance, zvarci itn. so utonili v pozabo ali pa so zreducirani na raven zeliščarstva. Mamila, ki so v prometu, so izdelki nove dobe, ki so jih proizvedli v kemijskih laboratorijih v zadnjih dveh stoletjih ali uvozili iz drugih, novih krajev (npr. tobak iz Amerike). Tudi žganje je v tehnološkem in zgodovinskem smislu produkt nove dobe. Status drog kot blaga implicira že v načelu odvisnost uživalca – potrošnika. Droge imajo predvsem estetsko uporabno vrednost za ustvarjanje užitka ali odpravljanje bolečine. Ravno presečišče užitka in bolečine ter protislovja med primanjkljajem reproduktivne uporabne vrednosti ter presežkom užitka pri konzumiranju drog naredi droge kot zanimivo točko za državo in druge oblike oblasti. V tem smislu se droga približuje idealu blaga, ki se ga samo troši in je na nek način antipod zlatu kot osnovi za denar oz. denarju kot splošnemu ekvivalentu vrednosti. Morda je to tudi vzrok za dejstvo, da so vse opojne substance pod takim ali drugačnim nadzorom države, bodisi prepovedane bodisi regulirane z medicinsko oblastjo bodisi kot monopol države. V vseh primerih gre za vzvod umetnega višanja cene ustvarjanja dobička in za podrejanje uživalcev eni izmed vej oblasti.

Velika večina rekreacijskih uporabnikov jih je pripravljenih tvegati kljub nezakoniti uporabi. Poleg njih obstaja tudi majhna skupina kompulzivnih uporabnikov, ki jim droga pomeni središče vsakodnevnega življenja. Nemogoče je posplošiti, zakaj vztrajajo kljub tveganju za zdravje. Kljub intenzivnemu trudu mednarodne politike se povpraševanje po drogi ni zmanjšalo. Zaradi prihoda sintetičnih drog v 80. letih se je povpraševanje morda celo povečalo (Boekhout van Solinge 2002, 83).

Do 50. let prejšnjega stoletja so umetno izzvana psihična stanja razlagali strogo na fiziološkem nivoju in jih pripisovali zgolj kemičnemu učinku substance na možgane, iz česar so sklepali, da zaradi podobnih procesov nastanejo tudi prave duševne bolezni (Stevens 1987). V drugi polovici 50. let pa so številni eksperimenti začeli osvetljevati povsem drugačno naravo teh substanc. Model psihoze je bil leta 1957 dokončno presežen s spoznanjem, kako nepredvidljivi in različni so si učinki LSD-ja od osebne naravnosti uživalca in glede na okoliščine same izkušnje (ibid.). Za razumevanje razlogov, zakaj se nekdo odloči uporabiti nedovoljeno drogo, je treba določiti tri determinante, to so *droga*, *set* (stanje človeka v času uporabe droge, vključno z njegovo osebnostno strukturo) in *setting* (okvir fizičnih in družbenih okoliščin, ko pride do uporabe) (Zinberg 1984).

Družbene okoliščine z razvojem sankcij in ritualov so tiste, ki nadzirajo uporabo nedovoljenih drog. Vendar pa dvema glavnima dejavnikoma, *setu* in *settingu*, psihedelične izkušnje vse do prihoda psihologa dr. Timothyja Learyja na javno prizorišče v začetku 60. let uradna stroka ni posvečala pozornosti (Stevens 1987).

Uporaba katere koli droge vključuje tako vrednote kot pravila nadziranja (t. i. družbene sankcije) ter vzorce vedenja (t. i. družbene rituale). To dvoje skupaj je znano kot *neformalni družbeni nadzor*. Družbene sankcije določajo, ali bo in kako bo neka droga uporabljena. Pravila so lahko neformalna, ki si jih deli neka skupina, kot je pri uživanju alkohola, ali pa so formalna – zakoni in uredbe, namenjene urejanju uživanja drog (Zinberg 1984).

Družbeni rituali so stilizirani, predpisani vzorci vedenja ob uporabi drog. Povezani so z metodami pridobivanja in jemanja droge, izbiranja fizičnih in družbenih okoliščin uporabe, z aktivnostmi, ki sledijo dejanski uporabi droge, in z načini preprečevanja neželenih učinkov. Rituali torej služijo krepitvi in simboliziranju sankcij.

Družbeni nadzor (rituali in sankcije skupaj) je namenjen uporabi vseh drog, ne le alkoholu, in deluje v okviru cele vrste družbenih okoliščin, od velikih skupin do majhnih, diskretnih skupin. Bolj pomemben od vprašanja, ali sta bila sankcija in ritual izvorni mehanizem nadzora, je način, kako se uporabnik znajde med različnimi sankcijami. Pri nedovoljenih drogah nastane najočitnejši konflikt, s katerim se sooči uporabnik, to je konflikt med formalnimi in neformalnimi družbenimi sankcijami – torej med zakonom, ki prepoveduje uporabo nedovoljene droge, in družbenim podpiranjem uporabe (ibid.).

6.2 MEDICINSKA UPORABA HALUCINOGENIH SUBSTANC

Uporaba čistih halucinogenih sestavin v medicini ima enako osnovo kot uporaba v magično-religioznih ceremonijah. Učinki so v obeh primerih sestavljeni iz globokih psihičnih sprememb v doživljanju realnosti. Spremenjena stanja zavesti, ki jih lahko s halucinogeni sprožimo eksperimentalno, so v medicini našla veliko različnih možnosti uporabe (Schultes et al. 2001, 188–195).

Čiste substance, ki so jih uporabljali v medicini, so meskalin, psilocibin in LSD. Največ pozornosti je bil še posebej v psihoanalizi deležen LSD, ki ga v modificirani obliki najdemo v aktivni sestavini *ololiuquija*. Stimulacija s halucinogeni lahko sproži pozabljene ali potlačene pretekle izkušnje. Halucinogen ne ponuja ozdravljenja, ampak je medicinska pomoč. Obstajata dve metodi:

Evropska metoda – psiholiza

Pacient je dobival srednje močne odmerke halucinogena v določenih zaporednih intervalih. Doživetja je predstavil na skupinskih terapijah ali jih upodobil kot risbe.

V 50. letih je bil utemeljitelj te metode angleški psihoterapevt jungovske šole Ronald A. Sandison.

Ameriška metoda – psihedelična terapija

Po intenzivnih psiholoških pripravah je pacient dobil samo en visok odmerek halucinogena. Ta terapija je bila namenjena produciranju mistične, religiozne ekstaze, ki je predstavljala odskočno desko za rekonstruiranje pacientove osebnosti. Avtor te psihedelične metode je bil v 50. letih psihiater Humphrey Osmond.

Uporaba halucinogenih drog pri psihoanalizi in psihoterapiji je sporna in predmet debate v medicinskih krogih.

Marihuana, opij in meskalin so imeli svoj izvor v naravnem in v plemenski zavesti. Od tod so nato naravne droge prišle do širšega kroga ljudi in do prepovedi. LSD pa se pojavi iz laboratorija in v njem nekaj časa ostane v eksperimentalne namene. Nato so ga uporabljali v terapiji in psihiatriji in šele po tem je droga prišla med množice, subkulture in v diskoteke. Kmalu zatem so ga tudi prepovedali. Medicinska uporaba halucinogenih substanc se razlikuje od šamanistične uporabe halucinogenih svetih rastlin v tem smislu, da 'šamani' sami poižejo rastlino oziroma popijejo zvarek, medtem ko v 'modernej' medicini halucinogene substance dobi pacient (Schultes et al. – primer zdravljenja kronične bolečine pri pacientih v zadnjih stadijih raka z LSD-jem, ki spremeni doživetje bolečine, medtem ko ne omili bolečine same). V obeh primerih se uporabi enak psihološki učinek – rahljanje oziroma prehajanje navidezne meje med pacientom in zdravnikom, kjer se vsakodnevno doživljanje sveta razgradi v mistično doživetje Enosti.

6.3 HALUCINOGENE SUBSTANCE NA POLITIČNEM PRIZORIŠČU

Večina sedaj nelegalnih substanc, kot so opij, koka in kanabis, so bile v začetku 20. stoletja dovoljene in so jih uporabljali tako v medicinske kot rekreacijske namene (Goodman et al. 1995, x).

Vprašanje drog je politično vprašanje. Na ravni pravic zadira v temeljno pravico do osebne svobode in do samodeterminacije. Samo uživanje drog namreč ni

dejanje, ki bi omejevalo svobodo drugega, je zločin brez žrtve in ni etičnega argumenta za prepoved uživanja, ki bi temeljil na deklariranih vrednotah meščanske ureditve (Flaker 1999, 816).

6.3.1 Kratka zgodovina prepovedi drog

Skozi leta se je spreminjala tudi zavest javnosti glede nevarnosti določenih substanc. Od leta 1780 je britanska družba East India Company razširjala svojo proizvodnjo opija v Indiji in imela velike dobičke z izvažanjem opija za kajenje na Kitajsko. V britanskem kolonialnem trgovanju je postal opij pomemben finančni instrument. Kitajska oblast je obnovila prepoved kajenja opija, ki jo je sprejela že leta 1729, in leta 1800 to prepoved dopolnila s prepovedjo uvoza. Lekarnar F. W. Sertürner je izoliral najpomembnejši alkaloid iz surovega opija in ga po grškem bogu spanja in sanj imenoval *morphin*. Leta 1827 je firma E. Merck & Co. iz nemškega Darmstadta pričela komercialno proizvodnjo morfija (Tanner 1992, 90). S tem se je začel proces, ki ga zaznamuje vedno večji znanstveni interes za droge in industrializacijo njihove proizvodnje. Med prvo opijsko vojno v letih 1804–5 se je London odzval z vojaško intervencijo na poskus kitajskih oblasti, da bi zmanjšale kajenje opija in Angliji preprečile donosno trgovanje z opijem, premagana Kitajska je morala odpreti pomembna pristanišča za trgovanje z Evropo. Med drugo opijsko vojno v letih 1859–60 je Anglija dosegla legalizacijo in obdavčenje opija na Kitajskem. V Londonu so leta 1874 na pobudo kvekerske skupnosti ustanovili SSOT (*Society for the Suppression of the Opium Trade*). Medicinska znanost je pričela razvijati koncepte odvisnosti, ki temeljijo na posameznih specifičnih snoveh (odvisnost od morfija, odvisnost od kokaina). V ZDA je bilo v 20. letih 19. stoletja mogoče opaziti izjemno pomembno spremembo pri vzorcu uživalcev drog: namesto socialno integriranih uživalcev morfija iz vrst srednjega razreda se je v velikih mestih povečalo število uživalcev heroina in kokaina iz vrst neintegriranih mladih ljudi. Razprave v medicinskih krogih so bile preobremenjene z represivno prakso; namesto zdravnikov so postali za problem z drogami vedno bolj pristojni policisti in sodniki (ibid.,91).

V začetku 20. stoletja so v ZDA "cvetele" opijske beznice in takrat naj bi bilo v ZDA približno 250 tisoč odvisnikov od opija (The Columbia Encyclopedia 2009). Družba je postopoma spoznavala težave zaradi odvisnosti. Pravni ukrepi proti

zlorabi drog v ZDA so se začeli leta 1875, ko so v San Franciscu prepovedali opijske beznice. Prvi nacionalni zakon proti zlorabi drog je bil *Pure Food and Drug Act* iz leta 1906, leta 1914 je zakon *Harrison Narcotic Act* prepovedal prodajo opiatov in kokaina neuradnim zdravnikom in lekarnam. Kasneje so leta 1924 popolnoma prepovedali heroin. Uporaba narkotikov in kokaina je v 20. letih prejšnjega stoletja počasi upadala. Leta 1919 je začela veljati prohibicija alkohola, ki je bila leta 1933 razveljavljena. Kmalu po tem je zvezni urad za narkotike ustanovil kampanjo, katere cilj je bil prikazati marihuano kot močno substanco, ki povzroča odvisnost. V 50. letih se je uporaba marihuane spet povečala, prav tako uporaba amfetaminov in pomirjeval. Družbeni nemiri 60. let so prinesli tudi dramatični poskok uporabe drog, ki so postale tudi družbeno bolj sprejemljive. V 70. letih so nekatere zvezne države legalizirale marihuano in znižale starostno mejo za pitje alkohola. V 80. letih se je poraba drog, razen kokaina in kreka, zmanjšala. Vojska se je vključila v mejne patrole, enote so zavzele Panamo in prijele njihovega vodjo Manuela Noreigo zaradi trgovanja z drogami (ibid.).

Ameriška vojna proti drogam je mnogim dala občutek, da je življenje včasih potekalo brez drog in da družbo ob prizadevanjih za preprečitev uporabe heroina, kokaina, marihuane in drugih prepovedanih substanc čaka tudi prihodnost brez drog. Tako razmišljanje je z zgodovinskega gledišča po McAllistru naivno in ozkogledno (McAllister 2004, 2).

Mednarodna prepoved uporabe drog se je začela s Šanghajskim opijskim komitejem leta 1909. Namen komiteja je bil doseči strožjo mednarodno politiko drog. Priporočila komiteja niso bila zavezujoča. Mednarodna opijska konvencija, ki so jo podpisali v Haagu januarja leta 1912, je prinesla prvi mednarodni dogovor o nadzoru uporabe drog. Ta konvencija je temeljni kamen sedanje politike drog, ki temelji na prepovedi (Inciardi 1990, 30). Uporaba drog se je takrat umaknila v ilegalo, trgovanje z njimi pa so prevzeli zločinski sindikati in organizirani kriminal. Švica je bila edina dežela proizvajalka narkotičnih sredstev, kjer sta bila uvoz in izvoz povsem prosta. Društvo narodov in ZDA so začeli na Švico izvajati pritisk zaradi njenega liberalizma v zvezi z drogami (Tanner 1992, 91). Nadzor nad trgovanjem z drogami se je začel z ameriškim vključevanjem v politiko drog na

Filipinih. Po drugi strani pa ZDA na domačem prizorišču niso imele nobenega zakona za nadzor nad drogami. Leta 1914 so ZDA tako dobile prvi zakon, namenjen nadzoru nad kajenjem in prodajo opija, morfina, heroina in drugih drog za nemedicinske namene – Harrisonov zakon (Inciardi 1990, 31). Harrisonov zakon pa je po besedah Inciardija povzročil več težav z drogami, kot pa naj bi jih preprečil. Kljub temu da je bil opij bolj priljubljen med belimi Američani kot v kitajskih četrtih, je imela ta prepoved nezmotljiv rasni podton (Boekhout van Solinge 2002, 14). David Musto navaja, da je bil strah pred opijem v začetku 20. stoletja posledica strahu belcev pred črnskimi upori zaradi segregacije in zatiranja (Musto v Boekhout van Solinge 2002, 68).

Leta 1930 je ZDA ustanovila Zvezni urad za narkotike. Takrat se je dvignil nov val strahu, tokrat pred marihuano, ki so jo takrat večinoma uporabljali Mehičani, zato je bil tokratni strah uperjen proti njim. Harry J. Aslinger, vodja prohibicijske kampanje, direktor Zveznega urada za narkotike, je objavljajal prispevke o morilskih pohodih ljudi pod vplivom marihuane. Javnost je opozarjal, da je ubijalska trava ("*killer weed*") vedno bolj priljubljena med mladimi belimi Američani. Posledica tako imenovane "*reefer madness*", norosti, ki jo je skonstruiral Aslinger sam, je bila, da je kongres oktobra 1937 marihuano razglasil za nelegalno (ibid., 70). Marihuana je postala nekakšen "grešni kozel" pri odkrivanju razloga splošnega nezadovoljstva Američanov v času velike gospodarske depresije (Inciardi 1990, 35)

Nekaj desetletij kasneje je marihuana postala, kot navajata Reinerman in Levine v knjigi *Crack in America*, "*drop-out*" droga, ki naj bi uporabnike napravila "neameriške" in jih s tem obrnila proti vietnamski vojni (Reinerman in Levine v Boekhout van Solinge 2002, 78).

Med drugo svetovno vojno je bilo trgovanje z drogami moteno. V zadnjih letih vojne se je v reviji *Journal of American Medicine Association* pojavila debata o medicinskih koristih uporabe marihuane, vendar so imela poročila zanemarljiv učinek. Leta 1951 so sprejeli Boggsov zakon omejevanja uporabe in trgovanja z drogami (Inciardi 1990, 36). Zakon so kritizirali, ker naj bi bolj kaznoval odvisnike kot preprodajalce. Eden izmed očitkov je bil, da je zakon premalo strog in preprodajalce ne bo odvrnil od trgovanja, saj so bili dobički višji od tveganja (ibid., 36). Zakon za nadzor nad narkotiki (*Narcotic Control Act*), ki so ga sprejeli leta

1956, je bil najstrožji do tedaj (ibid., 43). V nekaj letih so zvezne države sprejemale zakone o prepovedi marihuane, ki so bili izenačeni z zakoni o posilstvih, umorih in drugimi hudodelskimi zločini. Droge so ostale vsa 50. leta na obrobju družbe, naslednje desetletje pa je harvardski profesor Timothy Leary mamil študente k uporabi LSD-ja – njegov slogan je bil "*turn on, tune in and drop out*" – "vklopi se, uglasi se in se izklopi". Marihuana je v 60. letih postala najbolj priljubljena droga med uporniško mladino. Leta 1968 je predsednik ZDA Richard Nixon razglasil vojno proti drogam. Leta 1970 so sprejeli seznam s petimi stopnjami prepovedanih substanc glede na učinke in medicinsko dostopnost. Trideset let po NCA zakonu ZDA niso sprejele nobenega pomembnejšega zakona do leta 1986, ko so sprejeli *Omnibus Drug Enforcement, Education, and Control Act* (ibid., 43–46).

Halucinogene droge, na splošno "droge izkustva", ki razširjajo zavest, so imele pomembno vlogo v subkulturnem undergroundu in so omogočale nove individualne in kolektivne samodefinicije. Od 70. let naprej so se izoblikovale "drogaške scene", na katere je vedno bolj pritiskala policijska represija (Tanner 1992, 93).

Do leta 1970 je bilo v ZDA skupaj sprejetih več kot 55 zveznih in nešteto državnih zakonov. *The Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act* iz leta 1970 je razveljavil, nadomestil ali dopolnil vse dotedanje zvezne zakone glede narkotikov in drugih nevarnih drog. Posedovanje droge je bilo nelegalno, medtem ko so bile najstrožje kazni predpisane za nedovoljeno razpečevanje in izdelavo drog. Zakona proti zlorabi drog iz leta 1986 in 1988 sta predvidela povečanje sredstev za zdravljenje odvisnosti, slednji je predvidel tudi ustanovitev nacionalnega Urada za nadzor nad drogami (The Columbia Encyclopedia 2009). Trg z drogami je konec osemdesetih let dosegel letni promet od 300 do 500 milijard dolarjev (Tanner 1992, 93).

Evropska unija se je mednarodnim akterjem v boju proti drogam priključila šele pred kratkim. Večino študij o politiki nadzora nad drogami so napisali Američani, kar je povsem razumljivo glede na to, da so ZDA igrale ključno vlogo pri razvoju mednarodnega režima nadzora nad drogami v začetku 20. stoletja (Boekhout van Solinge 2002, 12).

6.3.2 Droge kot močno politično orodje

Ameriška avtorja knjige *Crack in America* Craig Reinerman in Harry G. Levine opisujeta močan pojav strahu pred drogami, ki je bil okrog leta 1900 poleg uporabe drog in ob težavah, povezanih z njimi, pojav zase (Reinerman in Levine v Boekhout van Solinge 2002). Droge so bile povezane z določenimi, po mnenju družbe "težavnimi" skupinami ljudmi, kot so imigranti, etnične manjšine in uporniška mladina.

Kot vidimo, so droge uporabne kot grešni kozel v soočanju z družbenimi težavami. Kot pravi Thomas S. Szasz v članku *Motivacije za prenehanje najdaljše vojne 20. stoletja – Vojne proti drogam* je droga dobra ali slaba, učinkovita ali neučinkovita, zdravilna ali škodljiva, legalna ali ilegalna. In to je razlog, zakaj so droge obenem medicinsko orodje boja proti določenim boleznim in grešni kozel v boju za osebno varnost in politično stabilnost. Če nas zgodovina česar koli uči, je to, da imajo ljudje potrebo po združevanju v skupine in da je žrtvovanje grešnih kozlov pogosto nepogrešljivo sredstvo za ohranitev socialne kohezije med člani teh skupin. Racionalna analiza prave narave grešnega kozla ni možna, ker se ga doživlja kot utelešenje zla. Ker grešni kozel predstavlja zlo, je naloga dobrega državljana, da ga sovraži in izobči iz skupnosti, ne pa, da ga razume. Ni ne snovi ne človekovega vedenja, ki ne bi v določenih okoliščinah veljalo za "nevarno" ali "škodljivo" bogu, kralju, javnim interesom, nacionalni varnosti, fizičnemu ali duševnemu zdravju in bilo zato prepovedano s strani cerkvenih oblasti, medicine, zakona ali psihiatrije. V vseh primerih se soočimo z določenimi ceremonialno-ritualnimi pravili. Značilno je učenje, da takšne prepovedi ščitijo zdravje in blaginjo posebno ranljivih posameznikov ali skupin. V resnici pravila ščitijo blaginjo ali integriteto skupnosti kot celote. Uradno mnenje je, da "nevarne droge" predstavljajo zunanjo nevarnost za ljudi oziroma nevarnost, podobno naravni katastrofi. Naloga 'moderne', znanstveno prosvetljene države je zaščititi svoje državljane pred takšno nevarnostjo, medtem ko je dolžnost državljanov sprejeti to zaščito v blagor skupnosti. Danes ima t. i. "problem droge" – še posebej v ZDA – več razsežnosti. V prvi vrsti gre za težavo farmakoloških značilnosti drog. Ta problem je tehnične narave: vsi novi izumi ne ponujajo le rešitve starih težav, ampak ustvarjajo nove. Na drugem mestu je težava, ki se človeku postavlja kot skušnjava, da bi uporabil nekatere droge, še

posebej tiste, za katere velja, da človeku "dajo" užitek. Tretja težava je prohibicija nekaterih drog. Ta je delno politične in ekonomske narave ter delno moralne in psihološke narave. Danes velja mnenje, da je legitimna naloga države, da nadzoruje določene substance, ki jih uživamo, posebno t. i. psihoaktivne droge. Država mora torej za blaginjo družbe poleg nadzorovanja nevarnih oseb nadzorovati tudi nevarne droge. Tukaj sta izenačena pojma nevarnih drog in nevarnih dejanj. Tako ljudje "vedo", da nevarne droge vodijo k nevarnemu obnašanju in da je naloga države, da svoje državljane zaščiti pred narkotiki, tako kot jih ščiti pred tatovi in morilci. Vojna proti drogam je najdaljša uradno napovedana vojna in še vedno ji ni videti konca. Ker gre za vojno proti človeškim željam, ni mogoče zmagati v nobenem pomenu te besede. Od nje imajo največjo korist politiki, ki jo spodbujajo (Szasz 1992).

Kot je opozoril v ameriški reviji *High Times* Noam Chomsky – "ljudi je najlažje nadzorovati, če jih prestrašiš, kar je z debato o drogah preprosto" (Noah Chomsky v Boekhout van Solinge 2002), ali kot pravita norveška avtorja Nils Christie in Kjetil Bruun, so droge "idealna družbena težava oziroma idealni sovražnik" (Christie in Bruun v Boekhout van Solinge 2002; Inciardi 1990). V nasprotju z uradnim stališčem politikov in medijev, da je organiziran kriminal in z njim trgovanje z mamili sovražna moč, ki se bo infiltrirala v zahodni svet, je stališče, ki ga zagovarja kriminološka literatura, da "organiziran kriminal izvira v družbenih potrebah po nelegalnih dobrinah in storitvah" (Bovenkerk v Boekhout van Solinge 2002, 80). Kriminal zapolnjuje prazna mesta, ki zevajo med koščki zakonodaje, in dejstvo, da droge vzbujajo nelagodje, še posebej med ljudmi, ki niso imeli nič ali pa malo opravka z njimi, pripomore k temu, da so droge močno politično orodje.

Ameriški psihiater in strokovnjak na področju zgodovine drog David Musto trdi, da bodo težave z drogami "usahnilo sorazmerno z vedno močnejšim splošnim ogorčenjem nad uporabo drog" (Inciardi 1990, 46). Opozarja, da proces lahko traja deset let. Harvardski psihiater Lester Greenspoon je bolj pesimističen in morda tudi bolj realističen – "ljudje so in vedno bodo uporabljali droge" (ibid.). Resnica pa je verjetno nekje vmes.

7 HALUCINOGENE SUBSTANCE V MEDIJIH

Kriminalistični oziroma pravni vidik zlorabe drog je v medijih, sploh v rubriki črna kronika veliko bolj obdelan in zato tudi dostopen javnosti kot pa sociološko-antropološki vidik uporabe drog. Poročanje o drogah je večinoma vključeno na strani črne kronike. Zato se v javnosti oblikuje podoba zasvojenosti, ki je povezana s kriminalnim vidikom.

V začetku devetdesetih je droga postala predmet javnega, političnega in medijskega govora. Pojavila se je medijska gonja z značilnim senzacionalističnim prikazovanjem problema. "Tema drog se v medijih pojavlja kampanjsko; podobno kot sredi sedemdesetih zlasti v primerih poročanja o zaplembah in v primerih zapletov, ki spremljajo uvajanje različnih oblik pomoči uživalcem" (Fojan 1999, 244). Droga se je kot predmet javnega, političnega in medijskega govora v naših krajih zares pojavila šele pred kratkim. Prej je prihajala k nam le z uvozom masovne kulture in bila navzoča le v različnih medijskih poročilih, filmih, knjigah, zgodbah o rock zvezdah ipd., zdaj pa je nekaj, kar se dogaja pri nas doma in s čimer se moramo ukvarjati mi sami. "Končno smo ujeli korak z Evropo, na nek način je droga znamenje napredka" (Flaker 1992, 192). Retorika o drogah, ki jo razvijajo politika, mediji, strokovnjaki in zaskrbljeni starši, je v marsičem nadomestila retoriko o mladini iz sedemdesetih let. "Mladina, mladoletno prestopništvo, subkulture, uporništvo kot problem ne obstajajo več, pač pa je problem droga" (ibid.). Bojevito retoriko, ki temelji na strahu, bo morda nekoč nadomestila bolj "trezna retorika, ki bo poskušala na težavo gledati racionalno in obravnavati drogo kot vsakdanji, normalen dogodek, s katerim se je treba skrbno ukvarjati" (ibid.).

Po poglavju o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih slovenski mediji poročajo o drogah največkrat neetično, senzacionalistično in stigmatizirajoče. Na račun nekakovostnega poročanja o tej problematiki je predvsem tisk vedno pogosteje deležen številnih kritik. Poročila o drogah in uživalcih/odvisnikih so največkrat popačena, enostranska, pristranska, ideološko obarvana, poenostavljena, netočna, nejasna in kontroverzna. O drogah tisk poroča najpogosteje skozi kazenskopravno optiko, pri tem pa dogodke opisuje površno in se omejuje le na

opis določenega dogodka, medtem ko se le redkeje ukvarja z ozadjem in okoliščinami (Vodopivec 1991, 210).

V okviru analize sem uporabila osnovne tehnike opisne analize, največ prispevkov o prepovedanih drogah se uvršča v vsebinsko področje preventive. V izbor sem zajela reviji **Družina** in **Mladina**, vse članke, ki sem jih pod gesli *droge*, *mamila*, *narkomanija* našla v internetni bazi prispevkov posamezne revije. V obeh medijih gre za razširjene novinarske prispevke.

7.1 PRIMERI ČLANKOV O DROGAH V MLADINI

V **Mladini** se pojavljajo prispevki o različnih vidikih uporabe prepovedanih drog ter obširnejši prispevki o tveganjih za zdravje, ki jih prinaša uporaba posamezne droge. Avtorji ne kriminalizirajo in marginalizirajo uporabnikov. Obravnavajo predvsem kategorijo sintetičnih drog, njihovo izdelavo, uživanje pa tudi nevarnosti, pojavljajo se tudi prispevki o alternativnem zdravljenju odvisnosti od prepovedanih drog.

Članek *Pametne droge* se je osredotočil na tematiko vedno večjega pojava "smart shopov" v sosednjih državah. Avtor Sebastjan Ozmec razlaga, zakaj je bolj pametno uporabljati naravne substance namesto sintetičnih, pri katerih nikoli ne veš, kakšni bodo učinki na telo.

Pri tabletah in praških nikoli ne moreš biti z gotovostjo prepričan, kakšna nevarna vsebina je v njih. Ko pa zaužiješ na primer kaktus, natančno veš, kaj si vzel in kakšni bodo učinki. Umetne substance pa tudi vsa druga zdravila in preparati puščajo na telesu nepopravljive posledice. Od slabosti, ki se pojavi dan po zaužitju, do trajnejših motenj. Naravne zadeve ne vplivajo na telo tako izrazito (Ozmec 2002c).

Avtor se je posvetil tudi analizi učinka substanc. Prispevek ne kriminalizira in marginalizira uporabnikov prepovedanih drog.

Primeren odmerek (okoli dva grama posušenih gob) razširi zavest do te stopnje, da vsakdanji svet ostane le še blede kopija tistega, kar je bil prej. Zaradi večjega obsega zaznavanja so barve veliko intenzivnejše. Čas postane relativen, saj se

trenutek podaljša. Nič več nima tako trdne oblike kot prej itd. Večji odmerki pa že pripeljejo do tega, da vsi predmeti v okolici izgubijo obliko, da se začnejo barve topiti in prelivati in je razum le še majhen ničvreden otoček sredi širnih planjav neposrednega dojetja. Tudi to je razlog, da se z veseljem psihotropno omamljajo tisti z bolj "filozofskimi" nagnjenji" in ne mladina, saj si ta želi predvsem, da "ornk buta" (ibid.).

O pozitivnih in negativnih posledicah jemanja marihuane je isti avtor obširno pisal v članku *Droga ustvarjalcev*. Predlaga, da konoplja ne bi bila uvrščena v prvo skupino prepovedanih drog, ampak v tretjo, kjer so srednje nevarne rastline.

Ta prerazporeditev bi omogočila predvsem resnejše uradne raziskave, ki bi razjasnile megleno situacijo v zvezi z marihuano. Tako pa si celo vladni urad za droge ni najbolj na jasnem, kaj to sploh je. Kanabis igra danes v družbi precej nenavadno, ambivalentno vlogo – čeprav je označen za drogo, vendarle uživa ugled in zaupanje dobršnega dela prebivalstva, ki v uživanju marihuane ne vidi kriminalnega dejanja. Sodobne raziskave prinašajo podatke, ki so precej v neskladju z doslej veljavnimi resnicami. Zadnji mit, ki je padel prejšnji mesec, je tisti o cvrtju možganov uživalcev kanabisa. Inteligenčni kvocient se po prenehanju uporabe vrne na raven pred začetkom uporabe. Tako pravi kanadska raziskava skupine psihologov. Prerekanje o škodljivih ali nevarnih posledicah uživanja pa je dejansko precej jalovo početje. Vsak mora zase vedeti, kaj je zanj dobro (Ozmec 2004.).

Uporabniki drog niso enotna skupina, mnogi živijo povsem normalno življenje, kot je razvidno iz članka *Družina in droga*. V vzgojne metode so inkorporirali življenje z drogo, ki je po mnenju avtorja Ozmece družbeno veliko bolj nesprejemljivo kot življenje z alkoholom, ki razjeda mnoge družine:

Težave, na katere takšni starši naletijo pri vzgoji, niso nič kaj drugačne od težav, ki jih ima povprečna slovenska družina, s to razliko, da morajo ti nenehno prikrivati svoje navade. Otroci kadičev marihuane se ne ločijo od vrstnikov, pogosto so še bolj ustvarjalni. Mogoče ravno to, da že od malega poznajo marihuano, pripomore, da jih eksperimentiranje z drogami ne zanima toliko kot njihove vrstnike, za katere je, zaradi prepovedi, poseganje po nedovoljenih derivatih nekaj zelo privlačnega (Ozmec 2002b).

Vloga staršev v Mladininih člankih naj bi bila tudi v odkritem pogovoru in razjasnitvi, kaj droga sploh je in kaj prinaša, ne pa v zavajajočem zastrahovanju. "Težava preventive je dostikrat v tem, da mladi na svoji poti eksperimentiranja ne morejo zaupati starejšim, saj jih ti dostikrat zavajajo in nepoznavalsko mečejo vse droge v isti koš, namesto da bi odkrito spregovorili in se soočili s tem problemom" (Ozmec 2003).

O DMT-ju, naravnem južnoameriškem halucinogenu, je moč izvedeti skoraj vse v članku *Definitivno mega trip*.

Tradicionalni zdravilci vam bodo v Venezueli DMT ali epeno ponudili za kajenje. V Kolumbiji ga postrežejo kot čaj z imenom yage, yaje ali yopo. V Braziliji, Ekvadorju in Peruju pa je znan kot ayahuasca. Elikvir zvarijo iz različnih bilk, vsak vrač po tajnem receptu. Obredni čaj je mešanica dveh rastlin – listnatega grma *Psychotria viridis* (poln je halucinogenega DMT-ja) in ovijalke *Banisteriopsis caapi*. DMT je oralno neaktiven, zato mu primešajo zaviralec MAO v obliki hermalina, ki se skriva v ovijalki. Brez nje bi prebavila uničila DMT in namesto izleta v neznano bi obsedeli doma (Power 2005).

Vendar poleg praktičnih nasvetov in pričevanj o potovanjih v kozmos DMT, članek ne skopari z opozorili, da je droga nevarna. "DMT sodi med najnevarnejše droge, po zakonu je raba, proizvodnja in prodaja prepovedana. Kot je dejal izkušen preizkuševalec zavesti, podkovan s teoretičnim znanjem in z mnogoterimi izkušnjami iz območja debilane, je tako tudi prav" (ibid.).

Obširno opozorilo je bilo objavljeno tudi ob novici, da se je na slovenskem trgu pojavila smrtonosna mešanica kokaina in heroina. Hkrati s kritiko prohibicije drog se je avtor članka pozanimal tudi, kaj vse se pojavlja kot dodatek kokainu ali heroinu.

Zaradi zastrupitve je takrat v bolnici končalo več kot petdeset uporabnikov, prevelika količina strupa v koki pa je bila smrtna za mladega Italijana. Podobni dogodki so še en dokaz, kako v praksi deluje prohibicijska politika. Namesto da bi kot pri vseh drugih legalnih substancah imela nadzor nad kakovostjo država, je tako velik biznis prepuščen samemu sebi in brezvestnim zaslužkarjem (Ozmec 2006).

Večino prispevkov s področja prepovedanih drog so napisali novinarji, ki to področje stalno spremljajo, avtorji so osebno in strokovno angažirani, vendar distancirani od možnih posledic uporabe prepovedanih substanc. Za prispevke uporabljajo lastne vire. Z vidika novinarskega žanra bi prispevke v **Mladini** uvrstila v žanr reporterske zgodbe in klasične reportaže ter preiskovalne članke, ki so bliže znanstvenemu preučevanju, tudi njihova struktura je podobna strukturi znanstvenih besedil. Prispevki v **Mladini** so bolj poglobljeni in so namenjeni posredovanju uporabnih informacij o možnih zdravstvenih posledicah po zaužitju prepovedane droge.

7.2 PRIMERI ČLANKOV O DROGAH V DRUŽINI

V prvem planu je v **Družini** nakazana zaskrbljenost zaradi drog, obsedenost z drogami ali celo strah pred drogami ter pomoč krščanskega nauka na poti iz sveta "omame". Analiza prispevkov v **Družini** je pokazala, da je večina prostora namenjena *duhovni razsežnosti, ki odvisnikom pomaga odkriti globinski smisel življenja*.

Za nekatere – in takih, žal, ni malo – je skoraj nujen izid takih okoliščin beg v tvegano in nasilno obnašanje, odvisnost od mamil in alkohola ter številne druge oblike mladostniških stisk. Pa vendar v mladem človeku, ki se je znašel v obžalovanja vrednih okoliščinah, ker je poslušal nasvete slabih učiteljev, ne ugasne želja po resnični ljubezni in pristni sreči. Toda kako oznanjati upanje tem mladostnikom? Vemo, da človek najde svojo pristno uresničitev samo v Bogu, zato je naša glavna naloga nova evangelizacija, ki bi novim rodovom pomagala znova odkriti pravo obličje Boga, ki je Ljubezen (Družina 2009b).

Članek *Heroin pustoši med mladimi* opozarja na visoko število odvisnih od heroina, ekstazija in kokaina ter predstavi nekaj statistik, na koncu pa je v pomoč odvisnikom navedeno kar nekaj ustanov v okviru cerkve, ki se ukvarjajo s terapijo in rehabilitacijo mladih:

Škofje prizadevanja za preprečevanje odvisnosti od drog /.../ podpirajo in poudarjajo, da se sodelavci Karitas v tovrstno dejavnost vključujejo od začetkov vnovičnega delovanja (zadnjih 15 let), ko se je pojavil problem mamil. Škofje duhovnike vabijo, naj vernikom po svojih najboljših močeh širijo obzorja na

področju (zlo)rabe drog in odvisnosti, je sklenil stalni svet Slovenske škofovske konference na seji 20. oktobra v Celju (Kastelec 2006).

Izvor težav zaradi zlorabe drog in odvisnosti je po pregledu člankov **Družine** prav družina in pomanjkanje ljubezni, tudi božje. "Mamila so zadnji izmed problemov. Ti namreč tičijo veliko globlje, pogosto v pomanjkanju občutka, da je mlad človek ljubljen. In ko se mladostnik počuti ljubljenega (v skupnosti, pred Bogom ...), ima motiv, da se osvobodi odvisnosti" (Škoberne 2008). O družini kot viru vzroka, da mladi posegajo po drogah, govori tudi naslednji citat:

Vsakdo lahko zapade v drogo. Bogati ali revni – to ne igra nobene vloge. Razlika je v (ne)sprejetosti posameznika: za nekoga imajo starši čas, za drugega pa se nihče ne briga. Mamila človeku odvzamejo veselje do življenja, postanejo edini odvisnikov cilj, osebe okrog njega pa postanejo zgolj vir denarja ali mamil. Tak človek pokoplje vse svoje talente in se izgubi v začaranem krogu omame. Edina uspešna metoda ravnanja z /.../ je pokazati ljudem, da so nekaj vredni in da jih ima nekdo preprosto rad – ne glede na to, kaj počnejo v življenju (Petovar in Dobrajc 2005).

Osebne izpovedi ozdravljenih odvisnikov so v bistvu središče spremljanja tematike drog in način, kako želijo s pričevanji odvrniti mlade od odvisnosti.

Igor: Začetek je bil težak, nisem mogel več bežati od svojih težav tako kot prej, ampak sem se moral soočiti z njimi – s pomočjo drugih in s pomočjo molitve. Sčasoma je v meni zrasla želja, da nekaj naredim, spremenim v svojem življenju – ne zaradi drugih, zaradi družine, ampak zaradi sebe. Želja, da si ustvarim neko vizijo za boljšo prihodnost. Po štirih letih v skupnosti sem zadovoljen, tudi družina se je povezala, drug drugega smo prosili za odpuščanje in postali prijatelji (Škoberne 2008).

Nekdanji odvisnik Andrej pripoveduje, da je "na ulici prva misel zjutraj, kje boš dobil denar in mamila, tu pa je povsem drugače. Sploh molitev mi je bila na začetku težka, a ko vidiš druge, se počasi navadiš. Tudi angela varuha je bilo sprva težko sprejeti, potem pa ugotoviš, da je vse to zate dobro" (ibid.).

Gospod mi je odpustil. Pustil mi je čas, da ga spoznam, da se prek iskrenega prijateljstva, ljubezni in razumevanja dokopljem do svoje vere vanj, vase in v

druge. Danes se zavedam milosti, ki sem jo prejel, in želim biti le dober, se dati drugim, saj se zavedam, da je to edino pravo zadovoljstvo, ki nas izpolnjuje tam, kjer denar in užitki nimajo več besede in moči (Družina 2005).

Očitna kritičnost do uporabe marihuane je razvidna iz članka *Katero pot izbrati?:*

Nedolgo nazaj je nedaleč stran potekala podobna prireditvev. Na njej je kraljevala druga substanca. Zelena marihuana in zgolj njeni dobri učinki /.../. Lahko za čaj, za piškote, zdravila in druge dobrote. Ni bilo slišati nobene slabe strani. Ah, kje, take stvari se podpre, z denarjem, ki je namenjen za vse. Glavni podpornik je seveda bila študentska organizacija. A zadaj so stale stojnice še drugih študentov, ki so dejali Ne. Povzročča halucinacije, depresijo, psihično odvisnost, privide in pelje drugam ..., so razmišljali tisti, ki jih ni podprl nihče, čeprav so enako del univerze. Milijon marihuana marš je katastrofa za Slovenijo in mlade, ker z eno samo prireditvijo uniči velik del dela nevladnih organizacij, ki se bojujejo proti drogam. Organizatorji mlade privabijo z zabavo, glasbo in druženjem in jim sporočajo, da droge niso nič nevarnega, je zgrožen /.../ povedal član IO Nove generacije SLS Miha (Hiti 2005).

S člankom *Industrija droge* so se dotaknili tudi debate o legalizaciji drog, ki je ne podpirajo, saj naj bi prispevala k "opustošenju":

Ocenjujejo, da bo okoli 500 milijonov ljudi umrlo zaradi tobaka. Razlika v smrtnosti ne izhaja iz tega, da bi bile dovoljene substance farmakološko bolj škodljive od nedovoljenih, ampak iz preprostega dejstva, ker so zaradi dovoljenosti bolj dosegljive. Če bi nedovoljene substance legalizirali, bi se njihova uporaba gotovo povečala, morda celo do ravni že dovoljenih, kar bi pomenilo povečanje smrtnosti. Legalizacija droge bi povzročila pravo opustošenje pri narodih v razvoju. Do njih zaenkrat ne pridejo ravno zato, ker so nedovoljene. /.../ Ena od posebnosti skupnosti je tudi, da živi od božje previdnosti (Potrpin 2009).

Ostro kritiko t. i. varnih sob, katerih cilj je zmanjševanje škodljivih posledic v smislu zmanjševanja in preprečevanja "džankizacije", se pravi, preprečevanje okužbe, izogibanje kriminalu, dvigovanje življenjskega standarda, omogočanje vključevanja v nestigmatizirajoče dejavnosti, sem zasledila v članku *Prhljaj s Satanove glave:*

Natančneje: varna soba pomeni, da narkomanu začenja nasedati širše družbeno okolje. Poleg tega, da je sanitetno varna, je taka soba, zlasti če jo financira država

ali občina, za narkomana še dodatno "varna", saj med ljudi pošilja sporočilo, da z narkomanijo v bistvu ni nič narobe. Da so "mamilashi" del nas, da niso "stigma", da jih spoštujemo v njihovih odločitvah, da jim pomagajmo pri vzdrževanju higienskih standardov ... To pa so stavki, ki so muzika za narkomanova ušesa. Zagotavljajo mu mirno jemanje mamil – to pa je s strani družbe vse in edino, kar potrebuje. Nobene spremembe ne bo, le zastoj igel bo na pretek. In to je to! Parazitiraš, včasih kradeš, se greš kemične ekstaze, uničuješ sebe in družbeno tkivo, pa še pomagajo ti (Cestnik 2005).

Bolj rahločuten in razumevajoč je članek *O bolezni omame*, kjer je avtor implicira na enega izmed temeljev krščanske vere – odpuščanje: "Tudi omama in zasvojenost sta bolezni. Prav tako kot smo usmiljeni do invalida, ki ga vidimo na invalidskem vozičku, je prav, da se kaže naše usmiljenje tudi do ljudi, ki so 'zboleli' za omamami in zasvojenostmi današnjega časa" (Malovrh 2006).

Cerkev naj bi s svojim vplivom na mlade pripomogla k zmanjšanju ali pa vsaj k manjši rasti poseganja po drogah. Ali so verni mladi manj podvrženi drogam? "Zanimivo bi bilo iskanje povezav med uživanjem drog in osebno vernostjo. Po nekaterih raziskavah mladi, ki so verni, veliko manj posegajo po drogah. Sodeč po komentarjih rezultatov ankete so si strokovnjaki edini, da ima daleč najpomembnejšo preventivno vlogo domača družina (Smodiš 2009).

Vendar sem nekega dne iskreno povabila Jezusa Kristusa v svoje srce ter mu priznala, da sem obupana grešnica, ki potrebuje božjo pomoč. Rekla sem mu, da če res obstaja, naj pride v moje srce in spremeni moje življenje. Takrat se je resnično vse začelo. Danes, po več kot enem letu, sem svobodna, nisem več odvisna od droge in drugih slabih življenjskih navad in živim za Boga ter mu dajem slavo za čudež, ki ga je naredil v mojem življenju. Povsem sem se mu predala in tako je Jezus postal Gospod mojega življenja (Družina 2009a).

Da bi ostali dobri kristjani, to ne pomeni, da se moramo odpovedati zabavi. Lahko se odlično zabavaš, pri tem pa ne pozabiš na dolžnosti, ki jih imaš do sebe, šole, službe, drugih, svoje vere. Tukaj se bo pokazalo, ali si res dober vernik. Kako živiš, ravnaš, ko si v skušnjavi in ne le pri maši. Ostanite mladi vse življenje in se zabavajte, vendar "žurajte" z glavo (Šilak 2007).

Že naslovi člankov so ekspresivni in izražajo stališče Družine, da je droga zlo in da bo bog pomagal. V prispevkih se redno uporabljajo besede "mamila, omama, mamilaši". Mamila so snovi, ki z delovanjem na osrednje živčevje ublažijo bolečino, neprijetna občutenja, človeka omamijo ali uspavajo. Mamila so torej zgolj snovi, ki imajo omamni ali opojni učinek (npr. opij in njegovi derivati – morfin, heroin, kodein, metadon ...). Snovi, ki nimajo omamnih, ampak nasprotno učinke (poživitev, halucinacije ...), pa ne uvrščamo med mamila, temveč med psihotropne snovi.

Tematiko drog spremljajo različni novinarji, tako da težko rečem, da so za to tematiko prav specializirani. Avtorji so pri pisanju osebno angažirani. Za prispevke uporabljajo lastne vire. Z vidika novinarskega žanra bi prispevke v **Družini** uvrstila v žanr komentatorsko poročilo, osebni intervju in komentar. Avtorji v prispevkih izražajo svoja, večinoma negativna mnenja glede uporabe drog. Prispevki v **Družini** se osredotočajo na negativni vidik uporabe prepovedanih drog in na pozitivni vidik neuporabe prepovedanih drog.

7.3 PRIMERJAVA PRISPEVKOV MLADINE IN DRUŽINE

Pri analizi člankov na temo halucinogenih substanc sem ugotovila, da je v **Mladini** na to temo več člankov ter da so raznovrstni, kar se tiče obravnavanih vrst substanc. V **Družini** prevladujejo predvsem članki na temo marihuane ter plesnih substanc. Prispevki v **Družini** nudijo preventivni vidik uporabe in svarijo pred nevarnostmi ter nakazujejo na 'božjo' pomoč pri izhodu iz pekla odvisnosti, medtem ko se **Mladina** osredotoča na različne okoliščine uporabe, pridobivanja in učinke halucinogenih substanc.

V **Mladini** o različnih vrstah drog pišejo razširjeno, poglobljeno, tudi v pozitivnem smislu, ne le v negativnem. Avtorji prikažejo tudi pridelovanje določenih substanc, njihov pomen za zdravstvene namene, ne marginalizirajo uporabnikov oziroma jih prikažejo kot ljudi, eksperimentatorje, nekakšne raziskovalce drog, mejnih stanj. Prispevki se ne končajo s tem, da uživanje vodi v odvisnost. Pišejo

o pridobivanju tovrstnih substanc ter samem odnosu države do prepovedanih drog. Prispevki obravnavajo tiste, ki droge uživajo v "raziskovalne" in avanturistične, samoraziskovalne namene. Ne govorijo o zdravljenju, ampak o različnih možnostih uporabe tovrstnih snovi. V **Mladini** se pojavljajo tudi prispevki o različnih vidikih uporabe prepovedanih drog ter obširnejši prispevki o tveganjih za zdravje, ki jih prinaša uporaba posamezne droge. Avtorji ne kriminalizirajo in marginalizirajo uporabnikov, ampak tudi svetujejo, kako se približati mlajši generaciji, ki jo eksperimentiranje z drogami šele čaka. **Mladina** kritizira prohibicijo, vendar hkrati opozarja na možne zdravstvene posledice po zaužitju prepovedane droge.

V **Družini** vsi prispevki vključujejo pričevanja mladih, ki so jemali halucinogene substance in se potem pokesali in stopili 'na pravo pot'. Vsak izmed njih predlaga, da naj mladi tega nikoli ne poskušajo. Vsaka uporaba halucinogenih substanc vodi v odvisnost, poudarjajo in predstavljajo terapevtske skupine, ki skrbijo za odvisnike ter odvajanje od tovrstnih substanc. Prispevki v **Družini** so namenjeni opozarjanju pred nevarnostmi odvisnosti, svetujejo, kako se ozdraviti in kako z 'božjo pomočjo' obstati v vsakdanjem življenju, polnem preizkušenj, tegob in odpovedovanj. **Družina** se za razliko od **Mladine** omejuje na poročanje o primerih ozdravitve, nakazana je zaskrbljenost zaradi drog, obsedenost z drogami ali strah pred drogami ter pomoč krščanskega nauka na poti iz sveta omame. Prispevki opozarjajo pred nevarnostjo prve uporabe, svarijo pred odvisnostjo in svetujejo odvisnikom ter staršem. V skladu s krščanskim naukom se tudi tednik **Družina**, vsaj v večini primerov, ne nagiba h kriminalizaciji uporabnikov halucinogenih drog, ampak v prispevkih ponuja 'božjo' roko in odpuščanje do tistih, ki so 'zboleli'. Cerkev naj bi s svojim vplivom na mlade pripomogla k zmanjšanju ali pa vsaj k manjši rasti poseganja mladih po drogah. Članek *Slovenski mladostniki vse več popivajo* navaja raziskavo, po kateri naj bi verni mladi manj posegali po drogah kot njihovi 'neverni' vrstniki.

Te ugotovitve me navajajo k trditvi, da konceptualno tako različni vidiki poročanja o prepovedanih substancah implicirajo na še bolj intenzivno dožemanje teh substanc in njihove uporabe v družbi, ne le v medijih. Lahko sklepam, da prepovedane substance v ljudeh zbujejo intenzivna občutja in da katoliškim

vernikom droge vzbujajo več negativnih občutij kot nevernikom. Seveda to velja le v okviru analize tega diplomskega dela, saj je raziskovanje povezanosti vernosti in odnosa do drog tako široko področje, da si zasluži povsem svoje analitično delo. Še posebej zato, ker je uporaba rastlin za širjenje zavesti že več tisočletij del človekove izkušnje in verskih obredov in se je skozi zgodovino spreminjala tudi zavest javnosti glede nevarnosti določenih substanc. Izvorni prostor uporabe halucinogenih drog je namreč verski ritual.

Menim, da je prav, da ljudje izvemo vse o halucinogenih substancah, tako z vidika pridobivanja, posledic uporabe kot tudi glede uporabe v zdravstvene namene. Vsak, ki uživa halucinogene substance, ne bo postal odvisnik, kot je to nakazano v **Družini**. Resda so občutja ter videnja ob jemanju halucinogenih substanc različna, dejstvo pa je, da imajo halucinogene substance v 'modernej' družbi čisto drugačen pomen, kot so ga imele v 'primitivnih' družbah, ko so tudi spodbujale umetnost, ustvarjalnost ter služile v zdravstvene namene.

7.3.1 Koncept moralne panike

Prispevki v **Družini** v primerjavi z **Mladino** kažejo na medijsko konstrukcijo '*moralne panike*'. Koncept '*moralne panike*' je sorazmerno nov, prvo študijo o moralni paniki je leta 1972 objavil Stanley Cohen – *Folk Devils and Moral Panics*. "Uporablja se za opis družbenega stanja, v katerem veliko ljudi v družbi pretirano reagira na neko novonastalo grožnjo ustaljenemu redu, ki jo spodbudijo družbeni devianti, četudi je dejanska grožnja zanemarljiva" (Bulc 1999, 202). Avtor kot primere medijsko skonstruirane moralne panike navaja afero poboja mačk leta 2003 in afero Strelnikoff leta 1999. Za definiranje moralne panike je nujnih pet kriterijev: povišana stopnja zaskrbljenosti, povečana sovražnost proti deviantni skupini, sorazmerni javni konsenz, da je deviantna skupina resnična družbena grožnja. Četrty kriterij je disproportionalnost grožnje v primerjavi z objektivno 'resnostjo' težave, peti pa je kratkotrajnost, saj grožnje hitro poniknejo (ibid., 204). Javna skrb in strah sta sicer posledica enkratnega dogodka, ki pa napoveduje možnost 'kriminalnega vala' in s tem ogroženost celotne družbe. "V procesu 'moralnega paničarjenja' se vzpostavijo jasne meje med 'prav' in 'narobe' ter zahteva po odgovoru in ukrepanje proti kršiteljem" (Grebenc 2004, 407). Medijske podobe uživalcev drog so pogosto obarvane z moralističnim pogledom, ki naj v očeh javnosti zbudi občutja jeze, zgražanja, novica naj šokira, presenetiti.

"Uživalec drog je šibak, grešnik, podlega zlobnim in nebrzdanim strastem. Uživalec lahko pridobi pravico do vstopa v skupnost le tako, da prizna nizkotno naravo in se pokesa zaradi svoje grešnosti" (ibid.). Moralna panika, ki jo pomagajo uprizarjati množični mediji, je način, s katerimi se opravičujeta in promovirata kazenskopravni model in prohibicionistična politika kot ustrezni rešitvi na vprašanje drog.

Vse zgornje trditve lahko povežem s poročanjem o drogah v **Družini**, ki je polna stiliziranih in stereotipnih oblik, ki sprožajo občutek moralne panike in poskušajo maksimizirati obseg in nevarnost problema drog. **Družina** zavzema vlogo varuha morale v primerjavi z **Mladino**, ki sloni na postmodernih moralnih normah in vrednotah ter zavzema vlogo nekakšnega branitelja pravic domnevno deviantne skupine uporabnikov drog.

8 ZAKLJUČEK

Na začetku diplomske naloge sem oblikovala hipoteze, s pomočjo katerih sem hotela prikazati uporabo halucinogenih substanc v 'primitivnih' družbah in danes, kako so te substance v zgodovini postale prepovedane. Želela sem podrobno opisati in razložiti obredno uporabo halucinogenih substanc, ki so del človeštva že tisočletja. Hotela sem prikazati, da se je uporaba halucinogenih substanc skozi čas zelo spremenila in da je (bila) njihova uporaba skozi način tradicionalne uporabe popolnoma neškodljiva in da predstavlja nekakšno bližnjico do ekstatičnih stanj v okviru obrednih vedenj, ki so bila včasih pod nadzorom iniciiranih posameznikov.

Uporaba halucinogenih substanc oziroma rastlin za širjenje zavesti je že več tisočletij del človekove izkušnje in obredov. Kot sem ugotovila v četrtem poglavju o halucinogenih substancah v 'primitivnih' družbah, so bila čustva kot sestavni del vsakega rituala stimulirana.

Meja med prepovedanim in dovoljenim je spremenljiva in odprta za pogajanja, gledano zgodovinsko in medkulturno. Uporaba halucinogenih snovi v nemedicinske namene je označena kot zloraba. Halucinogene substance oziroma njihova uporaba je v 'modernih' družbah pogosto povezana s celo vrsto socialnih in zdravstvenih problemov. Zato se ne moremo približati mnogim različnim načinom uživanja teh organskih snovi, s katerimi je človek že od nekdaj spreminjal svoja stanja zavesti. Rastline so glavni vir, iz katerega so črpali že naši predniki. Mnoge halucinogene rastline in njihovi psihoaktivni učinki predstavljajo osnovo za razvoj spiritualnih in religiozних tradicij po vsem svetu. Za razumevanje, kako ljudje uporabljajo halucinogene substance, je te snovi treba umestiti v verovanja in družbeno prakso. Zato sem se v četrtem in petem poglavju poglobila v funkcije substanc v zgodovini, v način, kako so uporabljali substance in kako so najdišča posameznih rastlin razporejena po svetu – geografija halucinogenih substanc.

V naslednjem poglavju sem pregledala uporabo najpomembnejših in najbolj znanih halucinogenih substanc – gob psilocibink, ayahuasce, iboge, pejotla, čarovniških zeli, rdeče mušnice, prednika LSD-ja – jutranje slave in konoplje. Ker je najbolj razvpit halucinogen današnjega časa LSD pravzaprav sintetična droga in je na družbeno prizorišče vstopila šele v 50. letih prejšnjega stoletja, se v njegov družbeni vpliv in uporabo nisem poglobljala, saj menim, da bi bila to lahko študija zase. Pri vsaki od substanc sem navedla, kako so drogo uporabljali včasih in kako jo uporabljajo danes.

1. Kljub nekaterim podobnostim v uporabi in kljub prepletanju 'arhaičnih' načinov z 'modernimi' elementi religijske prakse lahko potrdim svojo prvo hipotezo, ki pravi, da **med 'primitivnimi' in 'modernimi' družbami obstajajo znatne razlike v uporabi halucinogenih substanc**. Kot smo videli v četrtem poglavju o uporabi halucinogenih substanc, so bile halucinogene substance vedno del 'primitivne' religijske prakse. Nekateri snovi, ki so trenutno nezakonite na Zahodu, so jih nedolgo nazaj še zakonito uporabljali: opij, kanabis, kokain in LSD. Temelj za potrditev prve hipoteze je tudi peto poglavje, kjer sem raziskovala načine uporabe in pomen halucinogenih substanc v 'moderni' družbi. Prišla sem do zaključka, da velika razlika v uporabi halucinogenov v sodobni družbi in predindustrijskih kulturah izvira v prepričanju o namenu in izvoru halucinogenov. Vse 'primitivne' družbe menijo, da so te snovi darilo bogov, če ne celo bogovi sami (Schultes in drugi 2001, 62).

Današnji uživalec halucinogenih substanc posega po njih zaradi izkušnje same, zaradi uživanja, zabave in razvedrila. Ustvarjanje doživetij je glavni namen te dejavnosti. Drogo uporablja tudi kot medicinsko sredstvo za lajšanje zdravstvenih tegob, torej za samomedikalizacijo. Kot sem omenila, pa je med 'arhaičnim' in današnjim načinom uporabe halucinogenih substanc tudi nekaj podobnosti. Kot sem zapisala v poglavju o individualnih uporabnikih v 'moderni' družbi, so droge tudi del ritualov določene skupnosti in so vtikane v njeno vsakdanje življenje. Tukaj omenjam opij v Indiji, ki uživalce ne pripelje do odvisnosti. Večina takšne uporabe je izven logike rekreativne (zabavne) ali medicinske uporabe. Glavni parameter vsakdanje uporabe, kot jo omenjam tukaj, je, da je uživanje tradicionalno. Tradicionalnemu načinu uživanja pa so se "izmuznile" droge, ki so

postale del industrije, črnega trga. Otoki oziroma žepki kulture uživanja drog so postale različne subkulture, znotraj katerih imajo droge poseben samobitni status. Obstaja pa tudi majhna skupina kompulzivnih uporabnikov, ki jim droga kljub tveganju za zdravje pomeni središče vsakodnevnega življenja.

2. Vse zgoraj povedano potrjuje tudi moja naslednjo hipotezo, in sicer da so **halucinogene substance postale prepovedane, ko se je polje njihove uporabe razširilo med "neinicirane"**. Marihuana, opij in meskalin so imeli svoj izvor v naravnem in v plemenski zavesti. Od tod so nato naravne droge prišle do širšega kroga ljudi in do prepovedi. Leta 1827 je nemško podjetje E. Merck & Co. začelo komercialno proizvajati morfij (Tanner 1992, 90). S tem se je začel proces, ki ga zaznamuje vedno večji znanstveni interes za droge in industrializacija njihove proizvodnje. Anglija in Kitajska sta svoje moči merili v dveh opijskih vojnah, na prehodu v 20. stoletje se je večalo število odvisnikov, razprave v medicinskih krogih so bile preobremenjene z represivno prakso, religija in obredi niso bili več primarni prostor uporabe halucinogenih substanc, namesto zdravnikov so postali za problem z drogami vedno bolj pristojni policisti in sodniki.

3. Ob tem se pojavi vprašanje drog kot politično vprašanje. Pravni ukrepi proti zlorabi drog v ZDA so se začeli leta 1875, ko so v San Franciscu prepovedali opijske beznice. Družba je postopoma spoznavala težave zaradi odvisnosti. Tako lahko potrdim tudi tretjo hipotezo – **katera stanja zavesti spodbujati, tolerirati ali prepovedati, je določeno s kulturnega in političnega stališča**. Ameriška vojna proti drogam (leta 1968 jo je razglasil predsednik ZDA Richard Nixon) je mnogim dala zmoten občutek, da je življenje včasih potekalo brez drog in da družbo ob prizadevanjih za preprečitev uporabe heroina, kokaina, marihuane in drugih prepovedanih substanc čaka tudi prihodnost brez drog. V sodobni (industrijski) družbi so namreč droge, tako legalne kot ilegalne, predvsem blago. Promet s tem blagom predstavlja kar 8-odstotni delež vse svetovne trgovine in je pomemben vir zaslužka organiziranega kriminala. Droge so, kot sem zapisala v šestem poglavju o halucinogenih substancah v 'moderni' družbi, zanimiva točka za državo in druge oblike oblasti, zato so vse opojne substance pod takim ali drugačnim nadzorom države, bodisi prepovedane bodisi regulirane z medicinsko

oblastjo bodisi kot monopol države. Dejstvo, da droge vzbujajo nelagodje, še posebej med ljudmi, ki niso imeli nič ali pa malo opravka z njimi, pripomore k temu, da so droge močno politično orodje, sredstvo za vzbujanje strahu, povezane z določenimi, po mnenju družbe "težavnimi" skupinami ljudmi, kot so imigranti, etnične manjšine in uporniška mladina.

4. Mediji kot ogledalo današnje družbe so mi nudili vpogled v različno poročanje o sprejemljivi in nesprejemljivi uporabi halucinogenih substanc. V ta namen sem primerjala poročanje o uporabi halucinogenih substanc v dveh slovenskih tednikih – **Mladini** in **Družini**. Svojo četrto hipotezo, da je **uporaba halucinogenih substanc v medijih predstavljena skozi kazenskopravno optiko**, moram zavrniti in jo preoblikovati tako, da bom vanjo zajela trditev, da **"imajo različni mediji o prepovedanih substancah znatno različna konceptualna izhodišča"**.

Prispevki v **Družini** predstavljajo preventivni vidik uporabe in svarijo pred nevarnostmi ter nakazujejo na 'božjo' pomoč pri izhodu iz pekla odvisnosti, medtem ko se **Mladina** osredotoča na različne okoliščine uporabe. V **Mladini** avtorji ne kriminalizirajo in marginalizirajo uporabnikov.

Družina se omejuje na pričevanja 'ozdravelih', ponuja pomoč krščanskega nauka na poti iz odvisnosti. V skladu s krščanskim naukom se tudi **Družina**, vsaj večinoma, ne nagiba h kriminalizaciji uporabnikov halucinogenih drog, ampak v prispevkih ponuja 'božjo' pomoč. Cerkev naj bi po njihovem mnenju pripomogla k zmanjšanju ali pa vsaj k manjši rasti poseganja mladih po drogah.

Oba tednika ponujata – v skladu s svojo uredniško maksimo (**Mladina** kot *"neodvisen slovenski politični in kulturni tednik"* in **Družina**, ki *"v luči katoliškega družbenega nauka obravnava vsa področja življenja, na poseben način pa vsebine namenja slovenskim družinam"*) – znatno različna vsebinska izhodišča poročanja o halucinogenih substancah in njihovi uporabi. Pri analizi poročanja **Družine** se lahko navežem na koncept moralne panike, sociološki termin, ki opisuje družbeno stanje, v katerem veliko ljudi v družbi pretirano reagira na neko novonastalo grožnjo ustaljenemu redu, ki jo spodbudijo družbeni devianti, četudi je dejanska grožnja zanemarljiva (gl. poglavje 7.3.1). Moralna panika, ki jo v svojih prispevkih konstruira **Družina**, je način, s katerim se opravičujeta in

promovirata kazenskopravni model in prohibicionistična politika kot ustrezni rešitvi na vprašanje drog.

Iz te ugotovitve lahko nadalje sklepam, da prepovedane substance v ljudeh zbujajo intenzivna občutja in da katoliškim vernikom droge vzbuja več negativnih občutij kot nevernikom. Kot sem že navedla v podpoglavju 7.3 o primerjavi poročanja **Mladine** in **Družine**, menim, da je študija povezanosti vernosti in odnosa do drog tako široko področje, da si zasluži povsem svoje analitično delo.

Za zaključek naloge in v premislek si dovoljujem zapisati citat harvardskega psihiatra Lesterja Greenspooona – "*ljude so in vedno bodo uporabljali droge*" (Inciardi 1990, 46).

9 LITERATURA

Boekhout van Solinge, Tim. 2002. *Drugs and decision-making in the European Union*. Amsterdam: Mets & Schilt: CEDRO, University of Amsterdam. Dostopno prek: <http://www.cedro-uva.org/lib/boekhout.eu.pdf> (6. november 2009).

Bulc, Gregor. 1999. Afera STRELNIKOFF kot moralna panika. *Časopis za kritiko znanosti* (195/196): 201–224.

Cassirer, Ernst. 1985. *Filozofija simboličких oblika I. Jezik*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, Biblioteka Theoria.

Cazeneuve, Jean. 1986. *Sociologija obreda*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut FF, Studia humanitatis.

Cestnik, Branko. 2005. Prhljaj s Satanove glave. *Družina* 2005 (20). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/6F81BE5C2C51D9E8C1256FFE00427B0A?OpenDocument> (18. februar 2010).

Clottes, Jean in J. David Lewis-Williams. 2003. *Šamani iz prazgodovine: trans in magija v okrašenih jamah*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Coppet, Daniel de. 1993. *Understanding rituals*. London, New York: Routledge.

Družina. 2005. Pričevanje nekdanjega odvisnika, (46). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/842BDF0D44FC83B7C12570B5004AA657?OpenDocument> (17. februar 2010).

--- 2009a. Sveto pismo mi je rešilo življenje, (4). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/C326CE5F71301E93C1257546002D9674?OpenDocument> (20. februar 2010).

--- 2009b. Papeževa poslanica Dragi mladi prijatelji, (14). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/0790D2715D2C2557C125758D00293E49?OpenDocument> (15. februar 2010).

Durkheim, Émile. 1982. *Elementarni oblici religijskega života: totemistički sistem u Australiji*. Beograd: Biblioteka Karijatide.

Eliade, Mircea. 1996. *Zgodovina religioznih verovanj in idej*. Ljubljana: DZS, Društvo za primerjalno religiologijo.

Flaker, Vito. 1992. Normalne droge. *Časopis za kritiko znanosti* 20 (146/147): 193–200.

--- 1999. Družbene okoliščine uživanja drog. *Teorija in praksa* 36 (5): 809–819.

Flere, Sergej in Marko Kerševan. 1995. *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.

Fojan, Dragica. 1999. Droga kot argument za kar koli. *Socialno delo* 38 (4–6): 241–253.

Frazer, James George. 2001. *Zlata veja: raziskave magije in religije*. Ljubljana: Nova revija. Zbirka Hieron.

Goodman, Jordan, Paul E. Lovejoy in Andrew Sherratt. 1995. ***Consuming Habits: Drugs in History and Anthropology***. London in New York: Routledge. Dostopno prek: <http://www.questia.com/read/108339327?title=Consuming%20Habits%3a%20%20Drugs%20in%20History%20and%20Anthropology> (17. oktober 2009)

Grebenc, Vera. 2003. Droge in kriminal: kritičen razmislek o njuni zvezi. *Socialna pedagogika* 7 (4): 407–430.

Hiti, Maja. 2005. Katero pot izbrati. *Družina* 2005 (31). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/9C970E828141CCFFC125704D001FC312?OpenDocument> (17. februar 2010).

Inciardi, James A. 1990. *Handbook of Drug Control in the United States*. New York: Greenwood Press. Dostopno prek: <http://www.questia.com/read/65551558?title=Handbook%20of%20Drug%20Control%20in%20the%20United%20States> (22. november 2009).

Kastelec, Barbara. 2006. Heroin pustoši med mladimi. *Družina* 2006 (46). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/D7CB5F85BCE10EB3C12572200030B2FF?OpenDocument> (16. februar 2010).

Levi-Strauss, Claude. 2001. *Myth and meaning*. London, New York: Routledge.

Lévy-Bruhl, Lucien. 1954. *Primitivni mentalitet*. Zagreb: Kultura.

Lowie, Robert H. 1948. *Primitive Religion*. New York: Liveright.

Malovrh, Polona. 2006. O bolezni omame. *Družina* 2006 (41). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/09039FC04E7B6781C12571FE003AFC78?OpenDocument> (18. februar 2010).

McAllister, William B. 2000. *Drug Diplomacy in the Twentieth Century: An International History*. London: Routledge. Dostopno prek: <http://www.questia.com/read/102811708?title=Drug%20Diplomacy%20in%20the%20Twentieth%20Century%3a%20An%20International%20History> (23. januar 2010).

Mekina, Igor. 2001. Krasni novi svet. *Mladina* 2001 (1). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200101/clanek/mamila2/> (14. februar 2010).

Milčinski, Lev, Martina Tomori in Franc Hočevar. 1983. *Droge v svetu in pri nas*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Nicholson, Irene. 1986. *Meksička i srednjoamerička mitologija*. Opatija: Otokar Keršovani.

Nicović, Marko. 1989. *Opojne droge: multinacionalna kompanija kriminala*. Zagreb: Jugoart.

Otto, Rudolf. 1993. *Sveto: o iracionalnem v ideji božjega in njegovem razmerju do racionalnega*. Ljubljana: Nova revija, Zbirka Hieron.

Ozmec, Sebastijan. 2002a. Dekriminalizacija uporabnikov drog. *Mladina* 2002 (47). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200216/clanek/i-krek1/> (13. februar 2010).

--- 2002b. Družina in droga. *Mladina* 2002 (47). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200247/clanek/gandza/> (13. februar 2010).

--- 2002c. Pametne droge. *Mladina* 2002 (34). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200234/clanek/droge/> (13. februar 2010).

--- 2003. Marihuana povzroča AIDS. *Mladina* 2003 (45). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200345/clanek/nar--droge-sebastijan_ozmec/index.print.html-l2 (13. februar 2010).

--- 2004. Droga ustvarjalcev. *Mladina* 2004 (25). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200425/clanek/nar--prohibicija-sebastijan_ozmec_tomica_suljic/ (14. februar 2010).

--- 2005. Dekriminalizacija oziroma legalizacija. *Mladina* 2005 (10). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200510/clanek/uvo-manipulator--sebastijan_ozmec-2/ (14. februar 2010).

--- 2006. Smrtonosne mešanice. *Mladina* 2006 (9). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200609/clanek/nar--droge-sebastijan_ozmec/ (14. februar 2010).

Petovar, Mojca in Nina Dobrajc. 2005. Mamila jemljejo ljudi. *Družina* 2005 (46). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/F04D1E8E40ACC2C0C12570B5004B93AF?OpenDocument> (16. februar 2010).

Potrpin, Jože. 2009. Industrija droge. *Družina* 2009 (37). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/EBAC8ED136EAE2C2C125762C00291555?OpenDocument> (18. februar 2010).

Power, Lora. 2005. Definitivno mega trip. *Mladina* 2005 (7). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tebnik/200507/clanek/nar--droge-lora_power/ (14. februar 2010).

Rappaport, Roy A. 1999. *Ritual and religion in the making of humanity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rudgley, Richard. 1993. *The alchemy of culture: intoxicants in Society*. London: British Museum Press.

Schultes, Richard Evans, Albert Hofmann in Christian Rätsch. 2001. *Plants of the gods: their sacred, healing, and hallucinogenic powers*. Rochester, Vermont: Healing Arts Press.

Slanc, Petra. 2001. Halucinogene rastline: nahajališče, kemizem in delovanje. *Farmacevtski vestnik* 52 (3): 231–239.

Smodiš, Karlo. 2009. Slovenski mladostniki vse več popivajo. *Družina* 2009 (16). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/894A5104E8E2552CC125759A002E42DD?OpenDocument> (20. februar 2010).

Stevens, Jay. 1987. *The Door in the Wall, Psychedelics in the 1950s*. New York: Harper & Row Publishers. Dostopno prek: <http://www.druglibrary.org/schaffer/lsd/stevens1.htm> (12. januar 2010).

Szasz, Thomas S. 1992. Motivacije za prenehanje najdaljše vojne 20. stoletja – Vojne proti drogam. *Časopis za kritiko znanosti* 20 (146/147): 37–44.

Šilak, Jernej. 2007. Z žura k maši. *Družina* 2007 (9). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/973885E5189F0B9FC1257290003DBD0F?OpenDocument> (20. februar 2010).

Škamperle, Igor in Marija Mojca Terčelj. 2007. *Šamanizem*. Ljubljana: Nova revija.

Škoberne, Mica. 2008. Ljubezen rešuje iz odvisnosti. *Družina* 2008 (43). Dostopno prek: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/1D98A077B9998531C12574EC002AFE3B?OpenDocument> (16. februar 2010).

Tanner, Jakob. 1992. Iz zgodovine zakonodaje o drogah. *Časopis za kritiko znanosti* 20 (146/147): 90–94.

The Columbia Encyclopedia. 2009. Sixth Edition. New York: University Press. Dostopno prek: <http://www.questia.com/read/117016826?title=Encyclopedia> (1. februar 2010).

Tylor, Edward Burnett. 1958. *Religion in primitive culture*. New York: Harper & Brothers, Harper Torchbook.

Tylor, Edward Burnett. 1994. *Primitive culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: Routledge.

Vernon, Glenn M. 1962. *Sociology of Religion*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Vodopivec, Katja. 1991. Javno mnenje in represija. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 43: 206–212.

Zinberg, Norman Earl. 1984. ***Drug, set, and setting: the basis for controlled intoxicant use***. London: Yale University Press. Dostopno prek: <http://www.druglibrary.org/schaffer/lsd/marks6.htm> (10. januar 2010).